

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Факультет гуманітарної та економічної освіти
Кафедра педагогіки вищої школи

ЗВІТ

з виробничої асистентської та науково-дослідної практики

Період проходження 26.04.2021 – 04.06.2021

здобувача другого (магістерського) рівня
вищої освіти 1 курсу
факультету гуманітарної та економічної освіти
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма «Педагогіка
вищої школи»
денної форми навчання
Гончарова Кирила Вадимовича

Керівник практики від кафедри
доктор педагогічних наук, професор
Саяпіна Світлана Анатоліївна

Слов'янськ, 2021

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Факультет гуманітарної та економічної освіти
Кафедра педагогіки вищої школи

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Викладач-методист кафедри ПВШ

« » 2021р.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН РОБОТИ
виробничої асистентської та науково-дослідної практики

Період проходження 26.04.2021 – 04.06.2021

здобувача другого (магістерського) рівня
вищої освіти 1 курсу
факультету гуманітарної та економічної освіти
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма «Педагогіка
вищої школи»
денної форми навчання
Гончарова Кирила Вадимовича

Керівник практики від кафедри
доктор педагогічних наук, професор
Саяпіна Світлана Анатоліївна

Слов'янськ, 2021

Розділ	Зміст роботи	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	2	3	4
I. Навчально-методична робота	1. Знайомство з методичною документацією та основними напрямками навчально-методичної, наукової і виховної діяльності кафедри ПВШ.	1 тиждень	виконано
	2. Знайомство зі змістом навчальних планів і робочих навчальних програм дисциплін, за якими проходить виробнича асистентська практика.	1 тиждень	виконано
	3. Розроблення планів занять, дидактичних і методичних матеріалів відповідно до вимог робочих навчальних програм дисциплін, за якими буде поводитись освітня діяльність.	1 тиждень	виконано
	4. Консультації у провідних викладачів кафедри та керівника практики щодо змістовного наповнення опорних конспектів лекційних і практичних занять.	1 тиждень	виконано
	5. Затвердження конспектів занять, дидактичних і методичних матеріалів у керівника практики.	1 тиждень	виконано
	6. Підготовка до занять.	протягом	виконано
	7. Відвідування лекцій провідних викладачів кафедри та їх аналіз.	35-40 тижд. протягом	виконано
	8. Відвідування семінарсько-практичних занять провідних викладачів кафедри та їх аналіз.	35-40 тижд протягом	виконано
	9. Підготовка та проведення лекції на тему: «Методика підготовки та проведення лекції»; «Семінарсько-практичні та лабораторні заняття як форми організації вивчення психології».	35-40 тижд протягом	виконано
	10. Підготовка та проведення практичного заняття на тему: «Активні методи навчання у викладанні психології»; «Методичні аспекти використання дискусійних методів навчання у викладанні психології».	35-40 тижд протягом	виконано
	11. Відвідування й аналіз лекцій і практичних занять, що проводять магістри-практиканти ПВШ.	протягом 35-40 тижд	виконано
II. Позааудиторна виховна робота	1. Ознайомлення з планом виховної роботи куратора академічної груп.	1 тиждень	виконано
	2. Складання плану виховної роботи куратора академічної групи.	1 тиждень протягом	виконано
	3. Підготовка до виховної роботи в академічній групі.	35-40 тижд	виконано
	4. Проведення позааудиторної роботи та виховних заходів зі здобувачами академічних груп.	протягом 35-40 тижд	виконано
	5. Обговорення з керівником проведеної виховної роботи, самоаналіз.	протягом 35-40 тижд	виконано
	6. Участь у кафедральних та факультетських виховних заходах	протягом 35-40 тижд	виконано
1	2	3	4

III. Науково-дослідна робота	<p>1. Ознайомлення з планом наукової роботи кафедри.</p> <p>2. Відвідування засідань кафедри, де обговорюються кандидатські та докторські дисертації, інші наукові проблеми.</p> <p>3. Ознайомлення з планом роботи, протоколами засідань наукових гуртків (проблемних груп).</p> <p>4. Обговорення напряму науково-дослідної роботи: вибір теми та опрацювання об'єкта дослідження, визначення мети й завдань роботи, обґрунтування актуальності теми, погодження обраної теми з керівником.</p> <p>5. Проведення дослідження за обраною науковою темою.</p> <p>6. Підготовка доповіді на науково-практичну конференцію «Професійно-психологічна компетентність майбутнього практичного психолога: обґрунтування теоретичних концептів та методологічних підходів».</p> <p>7. Участь у наукових семінарах, конференціях, що проходять на кафедрі, в університеті.</p>	<p>1 тиждень перший четвер місяця</p> <p>1 тиждень</p> <p>1 тиждень</p> <p>протягом 35-40 тижд</p> <p>травень</p> <p>протягом 35-40 тижд</p>	<p>виконано виконано</p> <p>виконано</p> <p>виконано</p> <p>виконано</p> <p>виконано</p> <p>виконано</p> <p>виконано</p>
VI. психодіагностична робота	<p>1. Психологічний аналіз спільної діяльності, групових процесів, соціально-психологічних явищ.</p> <p>2. Підбір психодіагностичних методів і методик, спрямованих на психолого-педагогічне вивчення групи.</p> <p>3. Проведення психолого-педагогічного дослідження студентської академічної групи.</p> <p>4. Обробка та інтерпретація отриманих даних (протоколи психодіагностичних досліджень).</p> <p>5. Узагальнення результатів дослідження.</p> <p>6. Визначення шляхів подальшого розвитку групи, методів корекції (в разі необхідності), формулювання рекомендацій щодо оптимізації групових процесів.</p>	<p>1 тиждень</p> <p>1 тиждень</p> <p>протягом 35-40 тижд</p> <p>протягом 35-40 тижд</p> <p>протягом 35-40 тижд</p> <p>протягом 35-40 тижд</p>	<p>виконано</p> <p>виконано</p> <p>виконано</p> <p>виконано</p> <p>виконано</p> <p>виконано</p>

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Факультет гуманітарної та економічної освіти

Кафедра педагогіки вищої школи

ЩОДЕННИК

виробничої асистентської та науково-дослідної практики

Період проходження 26.04.2021 – 04.06.2021

здобувача другого (магістерського) рівня
вищої освіти 1 курсу
факультету гуманітарної та економічної освіти
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма «Педагогіка
вищої школи»
денної форми навчання
Гончарова Кирила Вадимовича

Керівник практики від кафедри
доктор педагогічних наук, професор
Саяпіна Світлана Анатоліївна

Слов'янськ, 2021

Місце проходження практики: м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка 19, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Омельченко Світлана Олександрівна, ректор, доктор педагогічних наук, професор.

Набока Ольга Георгіївна, перший проректор, доктор педагогічних наук, професор.

Швидкий Сергій Миколайович, проректор з науково-педагогічної роботи, кандидат історичних наук, доцент.

Чайченко Станіслав Олегович, проректор з науково-педагогічної роботи, доктор фізико-математичних наук, професор.

Іванчук Володимир Володимирович, проректор з науково-педагогічної роботи і соціально-економічного розвитку, кандидат філософських наук.

Зразок оформлення щоденника

Дата	Зміст роботи (із записом власних вражень, думок, поглядів, побажань)	Примітка
26-30. 04.2021	<p>Знайомство з методичною документацією та основними напрямками навчально-методичної, наукової і виховної діяльності кафедри ПВШ.</p> <p>Знайомство зі змістом навчальних планів і робочих навчальних програм дисциплін («Методика викладання психології», «Тренінг самопізнання та розвитку комунікативної компетентності»).</p> <p>Розроблення планів занять, дидактичних і методичних матеріалів відповідно до вимог робочих навчальних програм дисциплін («Методика викладання психології», «Тренінг самопізнання та розвитку комунікативної компетентності») та затверджено в керівника практики проф. С.А.Саяпіної.</p> <p>Ознайомлення з планом виховної роботи куратора академічної груп.</p> <p>Ознайомлення з планом наукової роботи кафедри ПВШ.</p>	
03-07. 05.2021	<p>Складання плану виховної роботи куратора академічної групи.</p> <p>Відвідано засідання кафедри ПВШ, де обговорюються новини та наукові проблеми.</p> <p>Ознайомлення з планом роботи, протоколами засідань наукових гуртків (проблемних груп).</p> <p>Психологічний аналіз спільної діяльності, групових процесів, соціально-психологічних явищ.</p> <p>Підбір психодіагностичних методів і методик, спрямованих на психолого-педагогічне вивчення групи.</p> <p>Відвідано кураторську годину доц. Березки С.В., тема: „Невідома війна”.</p>	Форма проведення: дискусія. Мета: формувати розуміння

	Проведено кураторську годину „День пам'яті та скорботи”	героїчного минулого як ідеалу духовної готовності боротися за славу і честь Батьківщини; виховувати почуття гордості за свою державу та вдячності до свого народу. Педагогічний факультет, 1 курс маг.рівень вищої освіти. Розроблено конспект.
10-14. 05.2021	Підготовка чернетки доповіді на тему „Професійно-психологічна компетентність майбутнього практичного психолога: обґрунтування теоретичних концептів та методологічних підходів” для науково-практичної конференції ДДПУ. Відвідано лекційне заняття з дисципліни „Методика викладання психології” проф. Е.А.Панасенко. Відвідано практичне заняття з дисципліни „Практична психологія дошкільна” проф.Е.А.Панасенко. Відвідано засідання гуртка проф. Е.А.Панасенко. Взято участь у підготовці та проведенні засідання гуртка (Тема: Феномен емоційного інтелекту особистості).	Визначено тему доповіді, складено план, зроблено аналіз наукової психолого-педагогічної літератури. зроблено конспект зроблено конспект Підготовлено та проведено круглий стіл «Емоційний інтелект викладача ЗВО»
17-21. 05.2021	Ознайомився із планом роботи наукового гуртка доцента кафедри ПВШ О.М.Сипченко „Медіаосвіта майбутніх викладачів ” Відвідано лекційне та практичне заняття з дисципліни „Педагогіка вищої школи” доц. О.М.Сипченко. Відвідано лекційне та практичне заняття з дисципліни „Педагогіка вищої школи” доц.О.Г.Коркішко. Проведено лекційне та практичне заняття з дисципліни „Методика викладання психології”.	Факультет ПТПО зроблено конспект Факультет фізичного виховання зроблено конспект Педагогічний ф-т маг.1 курс
24-28. 05.2021	Відвідано лекційне та практичне заняття з дисципліни „Педагогіка вищої школи” доц. О.М.Сипченко Відвідано лекційні заняття в проф. Панасенко Е.А. Проведено кураторську годину „Україна – єдина країна”.	Факультет ПТПО зроблено конспект Педагогічний ф-т зроблено конспект Форма проведення:

	<p>Проведено лекційне та практичне заняття з дисципліни „Методика викладання психології”.</p> <p>Відвідано консультацію у проф.Саяпіної С.А., проф.Панасенко Е.А., проф.Топольник Я.В. щодо методичних прийомів проведення лекційних та практичних занять у вищій школі.</p>	<p>бесіда з елементами дискусії Педагогічний факультет маг.1 курс обговорено літературу, конспекти занять</p>
31-04. 06.2021	<p>Взято участь у підготовці та проведенні засідання гуртка Тема: „Розвиток критичного мислення майбутнього викладача вищої школи”.</p> <p>Підготовлено доповідь і взято участь у науковій конференції ДВНЗ „ДДПУ”.</p> <p>Підготовлено та подано до друку тези доповіді для науково-практичної конференції «Професійно-психологічна компетентність майбутнього практичного психолога: обґрунтування теоретичних концептів та методологічних підходів».</p> <p>Підготовлено документацію щодо асистентської практики.</p> <p>Складено звіт про проходження асистентської практики.</p>	<p>Мета: складання ментальної карти критичного мислення майбутнього викладача вищої школи</p>

Пари

1	8.30
2	10.00
3	11.40
4	13.10
5	14.40
6	16.10

Розклад занять академічної групи

Магістри I курсу

Педагогічного факультету

Денна форми навчання

	Понеділок	Вівторок	Середа	Четвер	П'ятниця	Субота
1		Методика викладання психології (33-38) л. проф. Е.А.Панасенко		Методика викладання психології (33-38) пр. проф. Е.А.Панасенко		

Перелік навчальних предметів

№	Дисципліна	Семестр	Кількість годин	
			загальна	на тиждень
1	Методика викладання психології	2	30	2
2	Педагогіка вищої школи	2	30	2

Кадрове забезпечення викладання дисциплін

№	Назва дисципліни	ПІБ викладача	Освіта	Фах	Стаж
	Методика викладання психології	Панасенко Е.А.	Вища	доктор педагогічних наук	21
	Педагогіка вищої школи	Сипченко О.М.	Вища	магістр ПВШ, кандидат педагогічних наук	13

Список академічної групи

Пор №	Прізвище, ім'я по батькові	Доручення	Інтереси, хобі	Успішність	Сімейний стан
1.	Бабинець Анастасія Олександрівна		Займається танцями	75-100	Не одружена
2.	Гречишкіна Наталія Павлівна		Аеробіка	75-100	Не одружена
3.	Грицишина Людмила Романівна		Тренажер-на зала	75-100	Не одружена
4.	Давидова Дар'я Олексіївна	Староста	Займається танцями	75-100	Одружена
5.	Дащенко Олександра Володимирівна		Аеробіка	75-100	Не одружена
6.	Ємцева Ольга Миколаївна		Волонтер	75-100	Не одружена
7.	Загорулько Ганна Олександрівна		Займається вокалом	75-100	Одружена

8.	Калмикова Ангеліна Юріївна		Волонтер Йога	75-100	Не одружена
9.	Кочнева Софія Сергіївна		Займається танцями, вокалом	75-100	Одружена
10.	Меркулова Любов Андріївна		Йога Пілатес	75-100	Не одружена
11.	Селезньова Карина Сергіївна		Займається танцями, вокалом	75-100	Одружена
12.	Тюріна Олена Володимирівна	Заст. старости	Займається танцями, вокалом	75-100	Не одружений
13.	Черлат Наталія Валеріївна		Тренажер- на зала	75-100	Не одружена
14.	Чубкова Олександра Вікторівна	Студент. самовряду- вання	Займається танцями, вокалом	75-100	Одружена
15.	Шевченко Юлія Володимирівна		Йога	75-100	Не одружена

Конспект лекційного заняття

Тема: Методика підготовки та проведення лекції

Мета: розкрити особливості методики підготовки та проведення лекції як провідної форми організації освітнього процесу вищій школі, визначити основні напрями роботи над змістом лекції та познайомити здобувачів вищої освіти із дидактичними знаряддями розвитку методичної рефлексії викладача.

План

- 1.Методичний сценарій лекції та аналіз прийомів її організації.
- 2.Програма самоуправління при підготовці лекції.
- 3.Основні напрями роботи над змістом лекції (види визначеності змісту, забезпечення послідовності викладу, методичні помилки послідовності викладу).
- 4.Партитура лекції як дидактичне знаряддя розвитку методичної рефлексії викладача.

Література

1. Методика викладання психології: навчально-методичний посібник / Романовський О.Г., Резнік С.М. Харків : ФОП Панов А.М., 2019. 51 с.
2. Методика викладання психології у вищій школі: навч.посіб. / Ю.Ю.Бойко-Бузиль, С. Л. Горбенкота ін. К.: Атіка, 2012. 272с.

3. Методика викладання психології: навч.-метод. посібник / Т. Л. Ткачук. К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. 110 с.
4. Власова О.І. Методика викладання психології. Підручник. К.: Геопринт, 2011. 340 с.
5. Методика викладання психології у вищій школі: курс лекцій для студентів спеціальності 053 «Психологія» ОС «Магістр»/ укладачі Щербан Т.Д., Алмаші С.І. Мукачево : МДУ, 2017. 53 с.

Ключові поняття: форма організації освітнього процесу, лекція, методика проведення лекції, партитура лекції.

Виклад змісту лекції:

1.Методичний сценарій лекції та аналіз прийомів її організації.

Не зважаючи на представлене типологічне та видове розмаїття лекцій, можна припустити, що всі вони мають єдиний методичний каркас або сценарій розробки. На думку В.Я. Ляудіс такий каркас можна уявити як сукупність певних дидактичних блоків, наявність кожного з яких виправдовується з позиції психолого-педагогічної доцільності підготовки викладачем психології лекції як провідного методу організації навчання. Представлені нижче матеріали являють собою такий універсальний методичний каркас, який, якщо використовувати термінологію концепції безпомилкового навчання П.Я. Гальперина, більше відому в психології як теорія поетапного формування розумових дій, є ні що інше, як орієнтовна основа діяльності (ООД), опанування якою й забезпечує майбутньому викладачу психології усвідомлену свободу дій самостійного конструювання лекційної форми заняття.

Методичний сценарій лекції

Методичний сценарій лекції включає 4 основних блоки педагогічних завдань, послідовна реалізація яких передбачає: 1) обґрунтування вибору теми, 2) вибір форми організації лекції, 3) розробка структури, плану та змісту лекції, 4) продумування цілісного образу викладача у процесі лекції.

1. Тема лекції. Обґрунтування вибору теми.

1.1. Обґрунтувати вибір теми, визначити її місце і значення в системі цілого курсу (контекст). Назва лекції. Сама тема має відбивати її основний зміст. Визначити місце даної лекції у структурі теми або розділу.

1.2. Відбір літератури за темою.

Відбір літератури за темою здійснюється на двох рівнях дидактичного забезпечення: 1) література, необхідна викладачу для підготовки лекції; 2) література, рекомендована студентам.

- Література, що необхідна викладачу для створення, підготовки лекції. Відбір теоретичного та фактичного матеріалів здійснюється з урахуванням рівня підготовленості аудиторії. Останнє – спеціальне завдання дидактичної роботи викладача.

• Література, рекомендована студентам, відбирається з урахуванням загального бюджету їх навчального часу та питомої ваги часу, відведеного на самостійне вивчення дисципліни викладання. Сучасний нормативний орієнтир такого добору виходить із пропорції: 1 авторський аркуш тексту (40 тисяч друкованих знаків) - на 7 годин, передбачених навчальним планом роботи студентів. З метою створення сприятливих дидактичних умов для забезпечення самоосвітньої діяльності студента із предмету вивчення, література, рекомендована студентам, поділяється викладачем на основну (її потрібно опрацювати з метою набуття базового знання з предмету вивчення) та додаткову, яку той може самостійно опрацювати за бажанням та в час, не передбачений для цього навчальною програмою.

2. Форма організації лекції.

2.1. Аудиторія (характер та рівень підготовленості слухачів: професійне навчання або загальноосвітній предмет, рік навчання).

2.2. Мета лекції – визначити основний задум, ідею лекції, що об'єднує весь предметний зміст (по суті тут необхідно здійснити постановку навчальної задачі: що має бути розкрито... усвідомлено... засвоєно... сформовано ...).

2.3. Завдання лекції, які реалізують основний задум: а) визначити змістовний склад та послідовність завдань б) характер завдань (інформативний, аналітичний, проблемний, систематизуючий), в) засоби, що необхідні аудиторії для розв'язання визначених завдань (категорії та системи уявлень, в яких має відбутись освоєння матеріалу, що викладається, структурні, генетичні, причинні, а також вірогідні зв'язки, усвідомлення яких важливе при цьому; г) з'ясувати емоційну позицію та ставлення, які передаються аудиторії викладачем при розв'язанні поставлених дидактичних завдань (в ідеалі: емоційна позиція - позитивна, а ставлення - зацікавлене).

2.4. Організаційна форма лекції як способу викладання: а) монологічне висловлювання викладача; б) монолог викладача з опорою на аудіовізуальні засоби; в) монолог з елементами евристичної бесіди, г) евристична бесіда; д) діалог-дискусія двох викладачів, що виражають протилежні точки зору на проблему, яка обговорюється.

3. Структура, план та зміст лекції.

3.1. Структура лекції як способу передачі навчального знання, як правило, трискладова. Вона складається із вступу, основної частини та висновків.

У вступі формулюється тема, мета лекції, озвучується план її викладання. Дидактичне завдання вступу полягає в установленні або поновленні психологічного контакту з аудиторією, створенні атмосфери зацікавленості, короткій цілеспрямованій орієнтації слухачів у тому, що буде відбуватись надалі, формулюванні основних опорних ідей, пов'язаних із знаннями, які вже наявні, та тими, які ще доведеться отримати. Хронологічно тривалість вступу 5-7 хвилин. Він проголошується у більш швидкому темпі, у порівнянні з основною частиною.

Основна частина розкриває вузлові питання теми, яка вивчається. Зазвичай, це 2-4 питання, які можуть бути поділені на підпитання. Важливо, що часова тривалість розкриття питань плану має бути співвідносна з науковим значенням проблем, які розкриваються, та ступенем знайомства з ними аудиторії, підготовленістю до їх освоєння.

У висновках, тривалість яких 5-7 хвилин, узагальнюються та коротко формулюються основні ідеї лекції. Корисними будуть також рекомендації щодо подальшої роботи над темою: характеристика основної та додаткової літератури, порядок ознайомлення з нею при підготовці до інших форм аудиторної роботи, пов'язаних з темою вивчення (семінарів, заліків, іспитів), перелік заходів по контролю знань та строки їх проведення, запитання, які будуть винесені на подальше обговорення, складності, які можуть виникнути при самостійній роботі, способи їх подолання.

3.2. План розкриває тему лекції, зазначену в назві. Працюючи над планом необхідно врахувати: 1) сформульовану мету лекції; 2) лаконічність та змістовність формулювань пунктів плану (їх необхідно занотувати присутнім); оптимальний час для викладу кожного питання з урахуванням часу, відведеного на викладання всієї теми.

3.3. Зміст лекції відбиває її конспект, який може бути різної повноти: а) написання повного тексту лекції (обов'язково для викладача - початківця); б) неповний конспект: основні тези, що розкривають пункти плану, фактологічна інформація (дати, показники, відсотки...), прізвища, повні назви, цитати та літературні джерела. Важливо продумати зв'язки між окремими блоками.

3.4. Навчальні засоби та дидактичні прийоми, які забезпечать доступність, цікавість, науковість і доказовість інформації, її наочність, цілісність і послідовність викладу, активний характер сприймання лекційних матеріалів аудиторією (позначити на полях конспекту необхідність використання дошки, плакатів, технічних засобів навчання, запитань, прикладів, способи організації групової, самостійної роботи студентів і т. ін.).

Доступність викладання пов'язана з урахуванням рівня підготовленості аудиторії, її вікових, освітніх, професійних особливостей. Вона забезпечується через зрозуміле розкриття основних понять теми, наукових закономірностей та методів їх дослідження. При цьому слід приймати до уваги, що термінологія психологічної науки складна, доволі абстрактна, часто відмінна від буденного розуміння, тому необхідна спеціальна робота по розкриттю етимології (походження) слів (наприклад, таких як детермінанта, довільність та ін.), виявленню відмінностей у зовні схожих словах (органи чуття – почуття; чутливість – чуйність – чуттєвість і т. ін.)

Цікавість лекції залежить від здатності викладача вбудувати зміст викладання в контекст індивідуально значущих переживань слухачів, знайти яскраві та змістовні ілюстрації, доказові приклади. В останньому випадку аудиторії простіше зрозуміти суть питання, побачити представленість теоретичних положень у практичній площині. Добір прикладів вимагає

дотримання низки методичних вимог. Останні повинні бути не випадковими, а розкривати суть матеріалу викладання, добре продуманими, а не наївними або застарілими, не були дуже розгорнутими або занадто персоніфікованими, але в той же час спиралися на особистісний, професійний досвід слухачів. Новизна та історичність матеріалів викладання – ще два потужних чинники підтримання інтересу аудиторії до змісту лекції. Тому тексти розроблених курсів рекомендується періодично поновлювати. Стосовно використання історичних даних зазначимо, що відомості про діяльність та творчість видатних людей, відомих психологів, дотичні до теми викладу, не лише сприяють кращому запам'ятовуванню змісту, а й відіграють велике виховне значення у формуванні професійної культури майбутнього фахівця, створюючи своєрідне референтне коло персоналій, на яке орієнтується студент у подальшому індивідуальному професійному саморозвитку своєї особистості.

Науковість лекції забезпечується шляхом розгляду в ній сучасних психологічних теорій предмету аналізу, співставлення різних наукових позицій, характеристики новітніх методів та методик дослідження обраної психологічної проблематики, результатів наукових експериментів, емпіричних досліджень, даних статистичної обробки. При цьому слід враховувати, що дидактичні завдання лекції передбачають не лише передачу знань аудиторії, а насамперед формування основ науково-професійного мислення майбутніх спеціалістів. Тому розкриття логіки виникнення психологічної проблеми, алгоритмів пошуку можливих шляхів її розв'язання, отримання необхідної науково-психологічної інформації та способів її інтерпретації – спеціальні завдання викладача по забезпеченню науковості лекційного викладання.

Активний характер сприймання матеріалів лекції аудиторією забезпечують різноманітні засоби активізації слухачів. До таких засобів належать:

- відкрита до спілкування позиція викладача, яка дозволяє підтримувати зворотній зв'язок з аудиторією на тлі встановленого з нею тісного психологічного контакту;
- індивідуальний стиль викладання навчальних матеріалів (змістовність структури у поєднанні з переконливістю та артистичністю викладання);
- адресовані слухачам запитання, які уточнюють розуміння присутніми основних ідей викладу;
- постановка запитань, пропонування до розв'язання задач, які не мають однозначного розв'язання;
- організація міні-зіткнень різних точок зору на предмет обговорення;
- створення проблемної ситуації через демонстрацію невідповідності теорії та практики, особливостей явища та способів його наукового дослідження, аналізу, інтерпретації і т. ін.

Щодо засобів і способів забезпечення цілісності, послідовності та наочності викладання зазначимо, що візуальні засоби (графічні, малюнкові,

модельні) підвищують здатність слухачів сприймати інформацію і тому викладач в лекції не може обмежитися тільки словесним способом передачі навчальної інформації. Психологічні переваги використання в лекції візуальних засобів полягають в наступному:

- Використання візуального засобу активно концентрує увагу слухачів на питанні чи пункті теми, про які іде мова.

- Вони стають центром, на якому зосереджується увага аудиторії. Коли слухачі дивляться на графік, напис чи дошку, викладач переміщується з центру уваги, чим полегшує собі робочу ситуацію.

4. Цілісний образ викладача у процесі лекції.

4.1. Форми співробітництва викладача з аудиторією у процесі реалізації завдань викладання (постановка запитань, запрошення до діалогу, партнерство, спільне розв'язання задач, спонукання до наслідування представленого зразка).

Для підтримання психологічного контакту в ході викладання доцільно послідовно переводити погляд від аудиторії в цілому – на окреме обличчя. Це дозволяє одночасно бачити всю аудиторію і постійно контролювати її пізнавальну активність. Якщо ж відбувається конспектування, доцільно орієнтуватись на студента з середнім темпом письма.

4.2. Мовна форма висловлювання (лексика, граматики, стилістика). Стилiстика лекції передбачає застосування викладачем у спілкуванні з аудиторією переважно наукового стилю викладання, в якому домінує науково-психологічна лексика та вербальна, образна наочність, відповідна характеру та рівню підготовленості аудиторії. Окрім того, допускаються включення публіцистичного стилю, який вирізняється емоційною насиченістю, психологічною переконливістю та розгорнутістю оповідання, і художнього стилю, відмінними ознаками якого є єдність форми та змісту викладання, довершеність стилістичних і граматичних конструкцій, яскрава метафоричність і образність викладання. Останні стилістичні домішки є особливо ефективними для реалізації виховних функцій лекційного викладання, розвитку пізнавальних інтересів аудиторії, її зацікавленого ставлення до навчальної дисципліни. Важливо також при написанні лекції чітко розведення усного та письмового мовлення. Оскільки лекція в остаточному варіанті є продуктом усного мовлення, то і писати її слід простими невеликими реченнями, не обтяжуючи прикметниковими та дієприкметниковими зворотами.

4.3. Емоційно виразні невербальні засоби спілкування викладача з аудиторією (особливості статури, пантоміма, жести, міміка, вокальна міміка – інтонація, гучність, темп, ритм, паузи).

На сьогодні виділяють наступні основні методичні вимоги до підготовки та проведення лекції, які з необхідністю має утримувати в пам'яті, готуючи лекцію спеціаліст будь-якого рівня кваліфікації:

1. Лекція має бути на сучасному рівні наукового пізнання.
2. Лекція повинна мати закінчений характер висвітлення певної теми.

3. Повинна мати внутрішню переконливість та силою логічної аргументації викликати необхідний інтерес до пізнання.

4. Містити добре продумані ілюстровані приклади.

5. Задавати конкретні напрямки для подальшої самостійної роботи аудиторії.

6. Вона має бути доступною для сприймання відповідною аудиторією. Лектор має орієнтуватись на межу вищих інтелектуальних можливостей аудиторії – але реально не може орієнтуватись і на тих, хто дуже повільно і дуже швидко засвоює; тому добираючи зміст та форми презентації тексту, лектору потрібно орієнтуватися на своєрідну “золоту середину” зони найближчого розвитку присутніх.

Необхідно вказати і на **типові помилки** лекторів, які заважають їм повноцінно передати аудиторії матеріали викладання:

- страх перед аудиторією, що перешкоджає встановленню психологічного контакту з нею; за таких умов викладач-початківець опиняється наче в соціальному вакуумі;

- відсутність у викладача “Ми-переживань” по відношенню до аудиторії, що збільшує дистанцію між викладачем та студентами, формує відчуженість між ними; з метою подолання такого стану необхідно прагнути до позиції ділового співробітництва, співучасті в загальному процесі навчання;

- «прикутість» до конспекту, його читання, замість необхідної розповіді;

- використання наукової термінології без її відповідного роз’яснення (втрачається доступність викладання);

- велика кількість нових понять (втрачається повнота усвідомлення та засвоєння);

- теоретичний характер підготовлених матеріалів, їх відірваність від практики (ідеї, методи дослідження, експерименти, але без вказання на їхню практичну цінність, використання в життєвих ситуаціях, знижують інтерес, особливо непідготовленої аудиторії);

- важка, неточна та суха мова викладання, мовлення з довгими періодами складно підпорядкованими реченнями, емоційно невиразним голосом (найчастіше це наслідок поганої підготовки викладача до заняття, його низьких мовленнєвих здібностей).

Більшість із наведених помилок зникають в міру набуття лектором відповідного досвіду викладання. Уникненню цих помилок сприяє знання та дотримання наступних нескладних правил:

- Уникайте фізичних бар’єрів між лектором і слухачами (кафедра або стіл). Останні психологічно збільшують дійсну фізичну відстань.

- Не повертайте спиною до слухачів, стійте або сидіть обличчям до слухачів; відчувайте силу візуального контакту.

- Оптимальна швидкість говоріння 60 – 80 слів на хвилину, або не більше двох слів на секунду. Ефект психологічного контакту з аудиторією забезпечується у випадку не читання, а переказу написаного. Тому не

читайте підготовлені тексти лекцій (при цьому втрачається психологічний контакт з аудиторією), їх необхідно переказувати звертаючись до присутніх. Для цього викладач повинен вільно орієнтуватись у темі викладання, підготовлених матеріалах, написаному конспекті, тощо...

- Вилив на аудиторію може бути збільшений за рахунок більш глибокого голосу. Ваш голос повинен бути не монотонним. Застосовуйте паузи, запитання – ставте аудиторії питання.

- Відчуйте впевненість у тому, що те, що ви висловлюєте, правильно. Ваша впевненість у правдивості та правильності того, що ви говорите, вплине на впевненість і впливовість вашого виступу. Для цього зрозумійте, що ви маєте багато знань з цієї теми, а ваша підготовка дозволяє вам виступати експертом з даної проблематики у даній аудиторії.

- Не забувайте про "мову" власного тіла. Не поведіть себе скуто, те, як ви будете себе тримати, вплине на сприйняття інформації.

- Якщо ви нервуєте на початку заняття, зрозумійте, що це звичайне явище, яке проходить, як правило, у перші 5 хвилин. "Внутрішній страх" не помітний, частіше за все це ваше відчуття. У випадку, якщо зовсім незручно стояти, можна сісти. Можливо, ви відчуватимете себе краще, якщо будете знаходитися на одному рівні зі слухачами. . Нервуючи, краще що-небудь взяти до рук (аркуш, ручку), не ховайте руки за спиною.

- Під час лекції корисно рухатись: час від часу переходьте з місця на місце. Коли студенти ставлять запитання, наближайтесь до них. Якщо ви застосовуєте візуальні засоби, підходьте до них. Аудиторія зосередить на них свою увагу і ви зможете на деякий час відступити на задній план.

- Слідкуйте за невербальними проявами аудиторії, за "мовою тіла" присутніх: зацікавлені обличчя і тиша – ви володієте аудиторією; позіхають, шепечуться, виглядають як такі, що нудьгують, слідкують за годинником, чи поглядають на вас – сигнали до зміни режиму презентації інформації.

Отже, в ході проведення лекції викладачу доводиться одночасно контролювати зміст і форму викладання, слідкувати за плином навчального часу, реагуванням аудиторії на особливості власного викладання, контролювати її увагу та оптимізувати працездатність в різні частини заняття. При цьому очевидно, що позитивний ефект викладання у значній мірі обумовлюється зусиллями викладача не лише під час заняття, а, насамперед, у період його підготовки.

2.Програма самоуправління при підготовці лекції

Гарно прочитана лекція дуже рідко буває результатом чистої імпровізації навіть досвідченого та талановитого викладача. На справді успіх і визнання аудиторії базується на широкому фундаменті кропіткої роботи педагога над собою як суб'єктом викладацької діяльності, змістом інформаційних повідомлень за темою викладання, формою та способом передачі прискіпливо відібраних наукових матеріалів. За результатами дидактичного аналізу діяльності успішних лекторів Н.Д. Ерастов виділяє низку основних взаємопов'язаних моментів, на яких починаючий викладач

має зосередитись при підготовки якісної лекції. Впорядкувавши їх за хронологічним принципом, позначимо їх як п'ять основних етапів підготовки лекції.

1 - етап Передбачає усвідомленість предмету, який викладач збирається обговорюватись в лекційному викладанні. Як правило, такий предмет виноситься і у назву лекції. Тут насамперед потрібне комплексне уявлення про предмет. Педагог аналізує наявні матеріали, обдумує тему, виділяє в ній вузлові моменти.

2 - етап Необхідність винести бачення предмету “на люди” – тобто комусь переказати, або записати ідеї. Ця вимога пов'язана із відомою психологічною особливістю людини, відповідно до якої, будь що стає достатньо усвідомленим лише набуваючи вербальну форму, а процес переказування з необхідністю передбачає таку форму. також Усний переказ, на відміну від письмового, є простішим за умовами перебігу та більш гнучким і дозволяє зразу отримувати зворотній зв'язок відносно зрозумілості, цікавості, доступності викладу; при цьому, чуючи свій голос, автор у змозі й самостійно, наче з боку оцінити зміст промови, що дуже суттєво для цього випадку створення тексту. Ідея лекції, оформлена як текст, також допомагає автору вийти в рефлексивну позицію і більш об'єктивно оцінити власний методичний задум.

3 - етап передбачає виділення основних частин викладу або смислових блоків лекції. На цьому етапі найкориснішим є написання розгорнутого плану лекції. Доречно вже уявляти зміст кожного блоку або пункту плану.

4 - етап полягає у необхідності продумати зв'язки між окремими смисловими частинами, щоб був природний перехід між ними. Такі логічні переходи обов'язково підлягають ретельному письмовому опрацюванню.

5 - етап написання тексту може реалізовуватись по різному в залежності від обставин, визначальною серед яких виступає рівень професіоналізму викладача.

Так, для початківців починати потрібно з написання повного тексту. Не зайве нагадати, що повний текст потрібен викладачу не для читання перед аудиторією, а для його **переказу**. Справа в тому, що історично викладання довгий час було таки читанням. Тому свідченням є той факт, що в перекладі з латинської мови саме слово “лекція” (лектіо) означає читання, а навчальні тексти на зорі становлення університетської освіти за умов панування у вищій школі догматичного типу організації навчального процесу дійсно таки зачитувались в аудиторіях.

Сучасна лекційна діяльність хоч і називається інколи читанням лекцій, але з психологічних міркувань такою не повинна бути. Оскільки у випадку читання тексту лектор практично втрачає психологічний контакт з аудиторією, який забезпечується насамперед очима, зверненими до слухачів, а також іншими індивідуально-психологічними засобами, зокрема положенням тіла, виразними інтонаціями та ін. За таких умов читання з аркуша стає важкодоступним. А це означає, що заздалегідь написаний текст викладач - початківець має добре знати. І хоча його не треба заучувати, але

гарне орієнтування в конспекті значно полегшує справу викладання з опорою на такий підготовлений розгорнутий конспект.

Для цього до лекції молодому викладачу необхідно не лише уважно прочитати написаний текст, а й переказати його вголос. Це, між іншим, дозволить педагогу - початківцю вирішити і ще одну достатньо складну проблему, пов'язану з узгодженням обсягу викладання та часових меж лекційного заняття. Зауважимо, що її продуктивне індивідуальне вирішення пов'язане не лише з рівнем обізнаності лектора в матеріалі, а й з особливостями темпу мовлення промовця, його здатністю до концентрації на головному та імпровізації.

При наявності певного рівня досвіду викладання та усвідомленні гарної орієнтації у змісті предмету та достатньому рівні розвитку власних мовленнєвих здібностей молодий педагог може переходити до іншої форми підготовки лекційних текстів, яка передбачає **докладний конспект** з формулюванням теми, плану, основними дефініціями, з прізвищами, числами, цитатами, науковою літературою та її особливо важливими сторінками, географічними назвами. Серед основних дидактичних рекомендацій створення такого конспекту відзначимо вимоги обов'язково прописувати розгорнутий план майбутньої лекції, а також зміст думок, які відповідають початку і кінцю кожного семантичного блоку.

Поступово піднімаючись сходинками професіоналізму педагог з часом відчуває можливість перейти на наступний рівень підготовки до лекції, яким стає створення її **не докладного конспекту**. Останній, окрім плану та списку необхідної літератури, містить 2-3 "ударні" фрази для ефектного початку лекції, а потім тільки ті семантичні конструкції, що позначають перехід від попереднього блоку викладання змісту лекції до наступного. У такому конспекті також можуть бути представлені цитати і та інформація, що погано зберігається в індивідуальній пам'яті викладача.

Нарешті, на найвищому шаблі письмової підготовки до лекційного викладання знаходиться лише її план та цитати. Як правило, на цьому рівні професійної майстерності лектор вже не користується конспектом класичного вигляду, а використовує систему карток із відповідними записами, які просто тримає в руках під час викладання, а при необхідності знаходить та зачитує з них відповідні цитати.

Найвищим пілотажем лекційного викладання в дидактиці вважається **мовлення без опори**. Це дуже складна за дидактичними вимогами до педагога ситуація, коли він повинен протягом півтори годин астрономічного часу системно подавати тематичну, науково достовірну інформацію, створюючи при цьому відповідні дидактичні умови для її оптимального освоєння аудиторією.

Спеціально наголосимо, що такого роду лекційна продукція виступає результатом поступової, розгорнутої в часі роботи викладача над лекційним курсом, систематизацією широкого кола відповідних інформаційних матеріалів, дотичних до тематики курсу викладання, часто самостійною глибокою науковою розробкою проблеми обговорення, постійним

удосконаленням власної професійної майстерності. Найчастіше такі лекції читаються професорами, педагогами-вченими, відомими спеціалістами в певній царині наукового знання, авторами навчальних посібників та друкованих навчальних курсів. Такі лектори зазвичай збирають широку аудиторію слухачів, які часто не лише конспектують їхні виступи, а й роблять аудіо та відеозаписи останніх. Самих же авторів запрошують також до створення навчального кіно, дидактичних мультимедійних програм, які активно використовуються як методичне забезпечення дистанційної освіти. Архів таких матеріалів, поруч із друкованими авторськими навчальними посібниками, складають золотий фонд методичних кабінетів навчальних закладів.

3. Основні напрямки роботи над змістом лекції

Основне завдання лекційного викладу полягає у необхідності передати аудиторії для розуміння та освоєння певний інформаційний зміст. Такий зміст доцільно узагальнити в понятті “**визначеність**”, під якою слід розуміти наявність в матеріалі викладання певних змістовних зв’язків. Останні традиційно розділяються на дві групи змістовних зв’язків, які розуміються як предметно-тематична визначеність та контекстна визначеність.

Предметно-тематична визначеність наявна тоді, коли зміст лекції строго відповідає певній заявленій темі та з достатньою повнотою охоплює її основні проблеми.

Контекстна визначеність розкриває механізм побудови навчального тексту. Вона може бути зрозуміла як наявність логічних, непротирічних зв’язків на різних рівнях побудови вербального тексту, а саме: 1) між словами на рівні окремого речення, фрази (фразова визначеність); 2) в межах абзацу як сукупності фраз, які відбивають певну закінчену думку (міжфразова визначеність); а також 3) окремих частин тексту, які розвивають заявлену тему (тематична визначеність).

Суть створення цих трьох визначеностей пов’язана з тим, що окреме положення, або смислову групу таких положень, потрібно чітко сформулювати, охарактеризувати по суті, щоб вони відповідали науковим характеристикам певної частини реальності. Особливо важливими тут стають ознаки фразової і міжфразової визначеності, які суттєво впливають на адекватність передачі наукового змісту, а отже і визначають рівень розуміння та засвоєння аудиторією матеріалу, який викладається в лекції.

Дотримання зазначених видів визначеності полегшує простий методичний прийом, який спирається на відомий логічний **закон тотожності**. Його суть полягає в наступному: в ході будь-якого міркування, кожне поняття повинно застосовуватись в одному і тому ж сенсі, а будь-яка зміна сенсу повинна бути чітко позначена.

Навчальний текст може також характеризуватися різним ступенем логічної і психологічної визначеності. Наприклад, викладач ставить питання: «чи вірно твердження агностиків про те, що органи чуття завжди

помилково відбивають світ?» (вислів із використанням сумнівного зв'язку про істинність певного твердження). У контексті відповіді логічно припустимі три варіанти суджень: 1) ні, не вірно, 2) так, вірно, 3) не знаю, невідомо. Усі вони будуть логічно визначеними (хоча другий з них гносеологічно помилковий). Якщо ж педагог не дасть ніякої відповіді, то його мова буде логічно невизначеною.

Тепер подивимось на ту ж проблему з позиції педагогіки і психології. Логічна невизначеність неминуче викликає у слухачів неясність розуміння суті відповіді лектора. Така ситуація найчастіше виникає у випадках, коли відповіді немає або одне питання підмінене іншим.

Психологічна невизначеність виникає у тих випадках, коли відповідь викладача виражається фразою «Не знаю», тому що слухачі чекають хоча б якоїсь відповіді на питання, а не формальної відмови від рішення проблеми.

Можливо і така побудова логічно невизначеної відповіді, зміст якої неясний, неочевидний для даної групи слухачів. Причиною цього найчастіше буває використання педагогом незрозумілих слухачам слів, надмірна ускладненість синтаксичних конструкцій мови, «розтягнутість» міркувань, велика кількість відступів, невдалі приклади, які можуть бути витлумачені по-різному, і т.п. Спостереження показують, що саме психологічна неочевидність відповідей (або висновків) викладача нерідко викликає у слухачів незадоволеність лекцією (якщо, звичайно, лекція змістовна).

Аналогічна картина виникає і при очевидних відповідях на неочевидні питання. Так буває в тих випадках, коли викладач не формулює проблему, а просто наводить відповіді на зрозумілі лише йому самому питання. У свідомості слухачів такі відповіді нічим не пов'язані одна з одною, не утворюють системи і сприймаються як психологічно невизначені (типова оцінка ситуації аудиторією у цьому випадку: «І навіщо викладач говорить про це? Незрозуміло»).

Психологічна очевидність відповідей на питання спирається на логічну інтуїцію слухачів, в основі якої лежить, як відомо, певний досвід їх власних логічно правильних міркувань.

Аналіз контекстної визначеності мови проводиться також на рівні тексту в цілому (тематична визначеність). Зазвичай вже в самій назві теми лекції позначена «межа» понять, які передбачається розкрити.

З огляду на психологічні особливості аудиторії, педагог не просто виконує вимоги логіки і лінгвістики про відповідність тексту темі, але обов'язково в тій чи іншій формі прагне донести до свідомості присутніх сам процес і кінцеві результати встановлення цієї відповідності. З цією метою проводяться роз'яснення змісту і значимості теми, намічаються питання, що вимагають розгляду в рамках даної теми, «відкидаються» подібні проблеми, рішення, поняття, формулюються висновки про те, що розглянуто і що потрібно розглянути далі і т.п. Форми вказівок на відповідність теми і змісту

лекції різноманітні. Вибір їх диктується контекстом спілкування викладача з аудиторією.

У методиці для характеристики цілісності, нерозривності зв'язків одних думок з іншими в ході міркування зазвичай використовують термін **«послідовність»**, який відбиває композиційно-логічні зв'язки між матеріалами викладання. При цьому послідовність викладу оцінюється і по єдності зв'язків думок одна з одною, і по відсутності протиріч, і по обґрунтованості висновків.

У вузькому значенні слова послідовність мови викладача – це єдність зв'язку, впорядкованість викладу (одна думка логічно впливає з іншою). При цьому важливо враховувати, що діалектика речей створює діалектику ідей, а не навпаки. Це означає, що в логіко-гносеологічному плані пов'язаність думок (ідей) є правильною лише в тому випадку, коли вона будується як відображення реального взаємозв'язку предметів пізнання (речей).

Найпростіший варіант опису логічних зв'язків тексту дає теорія доказу: спочатку формулюється теза, потім наводяться аргументи, а наприкінці викладу робиться висновок про доведеність тези (демонстрація). Власне кажучи, будь-яка лекція «вкладається» в цю послідовність. Основними помилками недосвідчених фахівців тут можуть стати відсутність тези або не пов'язаність аргументів.

Однак опис послідовності викладу за структурою доказу є занадто загальним. Важливі і більш окремі її характеристики. Їх дає, наприклад, логіка при описі видів окремих умовиводів (дедуктивних — від загального до частки, індуктивних — від часткового до загального, традуктивних - від рівного до рівного за об'ємом). При аналізі цих умовиводів з'ясовується, що вони будуються на основі зв'язків об'ємів понять, тому «робочою» логічною характеристикою послідовності викладу варто визнати таку логіку, яка побудована на зв'язках об'ємів понять, що складають судження і умовиводи.

Збереження в ході викладу єдиної підстави розподілу понять — фундамент логічної впорядкованості мови викладача, що визначає і загальний план викладу, і послідовність розкриття окремих питань теми.

Які ж підстави розподілу понять варто вибрати викладачу психології? З позиції логіки для цього досить вибрати реально існуючу єдину підставу і відповідно до неї розподілити всі поняття в тексті в цілому чи в окремих його частинах. Викладач психології не може обрати надумані, нереальні підстави класифікації, тому що тоді логіка ідей не буде відбивати логіку речей. Так само неприпустимо групувати поняття, які виникли за різними підставами. Наприклад, не можна ставити в один логічний ряд поняття «підлітки», «неформали», «працююча молодь», «тинейджери»), оскільки при цьому реальні зв'язки виявляються переплутаними, думка буде блукати по них як у лабіринті. Вибравши підставу, викладач має триматись її до завершення розвитку думки. Дотримуючись цих вимог, можна побудувати сотні різних послідовностей викладу, що відбивають реальні зв'язки предметів думки один з одним.

Тепер розглянемо те ж питання з психолого-педагогічних позицій. Чи кожна з логічно допустимих послідовностей викладу рівною мірою прийнятна для будь-якої теми та у будь-якій аудиторії? Звичайно ж, ні. Якщо педагог при викладі відомого слухачам матеріалу вибирає вже знайому їм послідовність, то в цьому випадку зацікавити, привернути увагу аудиторії, як правило, дуже непросто. З іншого боку, якщо матеріал новий і важкий, а лектор до того ж користується ускладненою композицією мовлення, аудиторія може попросту не зрозуміти його, або швидко втомитись від непосильного для більшості намагання зрозуміти.

Послідовність викладу повинна бути адекватною і характеру матеріалу, і психологічним особливостям людей, що навчаються. Інакше кажучи, адекватна послідовність викладу — це відповідність способів розчленовування і зв'язків понять тексту об'єктивним зв'язкам предметів, цільовим настановам лекції і рівню знань про ці зв'язки даної аудиторії.

При формулюванні теми лекції зв'язки предметів думки даються зазвичай в узагальненому виді. Наприклад: «Система вищої психологічної освіти в Україні», «Розвиток психіки в онтогенезі», «Молодь і мода», «Як розвинути свої здібності?», «Основи культури спілкування?» У цих формулюваннях по-різному встановлені логічні зв'язки понять. Так, при характеристиці вищої психологічної освіти в Україні лектору потрібно спочатку визначити ті ознаки, що будуть відрізняти даний предмет думки від інших (система вищої психологічної освіти в Україні є цілісною, завершеною, служить підвищенню психологічної культури суспільства, має свої переваги, але потребує трансформації в напрямку набуття більшої відповідності стандартам підготовки спеціалістів, прийнятих у демократично розвинених країнах світу і т.д.). При підготовці лекцій на тему «Молодь і мода» потрібно думкою (чи у вигляді висловлення) перефразувати тему так, щоб розкрити логічний зміст союзу «і» (вплив молоді на моду, вплив моди на зовнішність і внутрішній склад молоді людини). У питальних конструкціях назв тем необхідно, наче знімаючи питання, одержати необхідні для наступного викладу поняття (здібності розвиваються в праці, під впливом навчання, виховання і самовиховання; культура спілкування характеризується відповідністю прийомів і способів спілкування людини загальноприйнятим, соціально закріпленим нормам комунікації).

Так чи інакше, викладач майже завжди робить перефразування теми, прагнучи при цьому виділити ті поняття, про які піде мова (саме цей час, власне кажучи, і відбувається формулювання так званої тези - головної думки лекції).

Перефразований варіант назви теми доцільно повідомляти студентам на самому початку викладу. Так найчастіше діє при читанні лекцій з психології досвідчений педагог, якщо він викладає нову, складну для певної аудиторії тему. В інших же випадках теза залишається в підтексті викладу або вводиться в текст не на початку, а в середині чи наприкінці виступу.

Перефразований варіант назви теми визначає логіку послідовності викладу, але не виключає варіантів композиції в логічно припустимих межах.

В залежності від характеру відносин понять можливі різні види послідовності викладу. Так, тотожні, протилежні, суперечні, співвідносні поняття дають «вільну» послідовність (їх можна як завгодно змінювати місцями), підпорядковані дозволяють йти від загального до частки або навпаки (звідси-дедуктивна чи індуктивна послідовність викладу), супідрядні стосовно підпорядковуючого поняття «дозволяють» вести міркування від загального до частки чи від часткового до загального і т.п.

У практиці викладацької діяльності прийнята узагальнена класифікація видів послідовності викладу: 1) дедуктивна (від загальних підпорядковуючих понять до окремих); 2) індуктивна (від підрядних чи супідрядних понять до підпорядкованих більш загальним); 3) традуктивна (від причин до наслідків чи навпаки, від минулого до сьогодення, від простого до складного, від помилкового до правильного, від відомого до невідомого, від подібності до розходжень і т.п., відповідно до видів співвідносних, протилежних, суперечних чи перехресних понять, включених у контекст мови); 4) комбінована (різні варіанти сполучень дедукції, індукції і традукції при послідовному розгляді окремих питань загальної теми).

Найчастіше викладачі користаються комбінованою послідовністю. При цьому розрізняються загальна тема (назва лекції у вихідному чи перефразованому варіанті) і мікротеми (окремі питання загальної теми) Загальна тема може розкриватися дедуктивним методом, кожна з мікротем — по-своєму: дедуктивно, індуктивно або традуктивно. Мікротеми, у свою чергу, поділяються на окремі положення, висловлювання, кожне з яких теж може бути розкрито будь-яким методом. Використання різних послідовностей розкриття теми, мікротем і висловлювань дає комбіновану послідовність. Тут важливо тільки не змінювати логічної основи всередині теми чи мікротеми окремого висловлювання.

Отже, спираючись на знання матеріалу, логічну інтуїцію, розуміння кінцевої мети, викладач будує план викладу матеріалу так, щоб пункти в ньому послідовно розкривали зміст кожного слова, включеного в перефразований варіант назви теми. У плані передбачається також і психологічна підготовка слухачів до сприйняття матеріалу. Як правило, це робиться у вступі. З урахуванням ступеня значимості, новизни і складності матеріалу передбачається різний порядок уведення понять, що утворюють «вільні» чи невідільні послідовності, різний ступінь повноти розкриття пунктів плану, але обов'язково має бути передбачене повторення особливо значимих чи важких для засвоєння формулювань і т.п. Без такої дидактичної обробки план лекції не можна вважати готовим.

Відповідність тексту лекції заздалегідь продуманому плану - один з найважливіших показників культури лекційного викладу. Логічна, чітка структура полегшує слухачу засвоєння змісту. Гарна лекція композиційно єдина, розгляд одного питання служить сходиною до розуміння наступного. Це логіка розкриття теми за наміченим планом.

План, організація матеріалу, підпорядковані логіці викладу. Разом із тим, логіка викладу повинна відповідати особливостям пізнавальної

діяльності конкретних слухачів. Для цього потрібно насамперед розкрити перед ними логіку викладу, зробити її доступної, зрозумілої даній аудиторії. Робиться це по-різному в залежності від характеру матеріалу, цільової спрямованості лекції, складу аудиторії і навіть звичного стилю мислення педагога. Найчастіше в цих випадках викладачі користуються такими методичними прийомами забезпечення послідовності викладання як **називання, пояснення, нагадування і умовчання**.

Спосіб **називання** полягає в тому, що лектор повідомляє слухачам загальний план викладу, а потім чітко фіксує словами закінчення аналізу одного питання і визначає наступне питання. Цей спосіб часто використовують при викладі особливо важкого матеріалу, а також у малопідготовленій аудиторії. Іноді в цих випадках лектори називають не тільки питання плану, але і тип послідовності (від загального до частки, від часткового до загального, від відомого до невідомого і т.п.). Такі вказівки потрібні для того, щоб слухачі не заплутувалися в ускладненій композиції мови. Наприклад, лектор попереджає слухачів: «Спочатку ми розглянемо загальні закономірності сприймання, потім перейдемо до окремих закономірностей сприймання зорового і слухового. Тут ми не лише їх сформулюємо, але і простежимо їх формування, починаючи з дитячого віку». Як бачимо, лектор, власне кажучи, називає типи послідовностей (від загального до частки, від видів до різновидів, від нерозвиненого до розвинутого).

Спосіб **пояснення** полягає в тому, що викладач психології не просто називає питання, але і пояснює, чому їх необхідно розглядати в такому порядку («Ми почнемо з першого питання, тому що воно найголовніше, без його розуміння в інших питаннях важко буде розібратися», «Ми почнемо з критики помилкових поглядів, щоб зрозуміти, як важко було науковцям знайти об'єктивні відповіді на дане питання», і т.п.). Спосіб пояснення послідовності має особливі психологічні переваги, тому що він наче застерігає від догматичного засвоєння, прилучаючи слухачів до пошуку найкращих шляхів рішення поставлених проблем.

Спосіб **нагадування** представляє собою посилення на відомі слухачам послідовності розгляду окремих питань чи тем лекцій у цілому. Наприклад; «Це питання ми будемо вирішувати так само, як і попереднє»; «Тут ми підемо тим же шляхом»; «Ви знаєте, що в будь-якому ланцюзі подій треба знайти провідну ланку. При аналізі нашої теми ми спробуємо діяти так само». Ясно, що цей спосіб ефективний лише тоді, коли аудиторія дійсно знає зразок, на який посилається лектор.

Способом **умовчання**, називається такий прийом викладу, при якому зовсім очевидні для аудиторії значеннєві зв'язки матеріалу свідомо не згадуються лектором. Цей прийом дозволяє йому певною мірою уникнути дидактичної сухості, педантичності викладу. Він психологічно виправданий при викладі зрозумілого, почасти знайомого слухачам матеріалу.

Як правило, лектори-початківці найчастіше неадекватно використовують різні прийоми ознайомлення слухачів з послідовністю

викладу (пояснюють і називають те, що слухачам і так ясно, але замовчують про те, що для них ново і важко для розуміння), а от досвідчені викладачі обов'язково співвідносять (звичайно, інтуїтивно) ці способи з реальною ситуацією спілкування, з пізнавальним потенціалом аудиторії.

Вибір тієї чи іншої послідовності викладу, а також способу її введення в ході лекції залежить і від індивідуальних особливостей лектора, стилю його мислення. Деякі звикли мислити від загального до частки, інші - навпаки, одним більш зручні комбіновані послідовності, для інших типова певна прямолінійність у мисленні. Ігнорувати ці розходження не можна, тому що звичний хід думки полегшує викладачу і володіння матеріалом, і володіння аудиторією. Однак ці резони все-таки знаходяться на другому плані, тому що головне тут — логіка фактів, навчально-виховні цілі лекції і психологія слухачів.

Сполучні фрази і способи їх конструювання. Послідовність викладу матеріалу, як уже відзначалося, характеризується одночасно і розчленованістю матеріалу на частині, і пов'язаністю цих частин одна з одною. Вичленовуючи окремі питання теми і повідомляючи студентам послідовність їх викладу, необхідно одночасно прагнути пов'язати ці питання в одне ціле. При цьому рекомендується систематично проводити зіставлення окремих питань із загальною темою лекції й іншими її питаннями. Так, закінчивши виклад одного з питань, викладач нагадує слухачам про зв'язок його з попередніми питаннями, про зв'язок цього питання з загальною темою лекції і відзначає сам факт переходу до чергового питання теми (чи мікротеми). Особливе значення навантаження лягає в цих випадках на так звані перехідні або сполучні фрази. Відсутність сполучних фраз при переходах від однієї думки до іншої створює враження розірваності, непослідовності викладу.

Як же конструюються перехідні фрази? «Технологія» побудови їх проста: з попередньої фрази береться окреме поняття, що має будь-який логічний зв'язок з поняттям, що входить до складу чергового питання теми, і цей зв'язок понять фіксується сполучною фразою. Наприклад, від характеристики зорового сприймання нам потрібно перейти до сприймання слухового. Для конструювання переходу досить згадати, що поняття, які нас цікавлять є видами більш загального поняття — «сприймання». Цей зв'язок і зручніше за все зафіксувати в перехідній фразі («Крім зорових сприймань, про які ми говорили, є ще сприймання слухові», «Іншим видом сприймання є слухові сприймання», «Менш дослідженими в порівнянні з зоровими сприйманнями є сприймання слухові» і т.д.).

Перехідні фрази можна будувати з тотожних («Тими ж ознаками характеризуються...»), підлеглих («Узагальнюючи сказане, можна **відзначити...**»), супідрядних («До цієї групи відносяться також...»), протилежних («Менш відомими є...»), співвідносних («Наступним питанням нашої теми буде...») і інших понять. Правда, у психологічному плані сполучні фрази неоднорідні. Так фраза типу «Перейдемо до другого питання» звичайно сприймається як формальна, тому зловживати ними не

рекомендується. Краще виділити змістовний зв'язок. Наприклад: «Тепер перейдемо до більш складного питання».

Отже, пов'язуючи фрази наче зчіплюють воедино окремі частини тексту лекції, педагог одночасно фіксує і відмінність одного питання від іншого, і їхній зв'язок один з одним (а при необхідності — з цілою групою питань у складі мікротеми чи навіть теми лекції в цілому). Аудиторія розуміючи, що думка лектора йде послідовно від одного питання до іншого і сама думкою проходить по тому ж шляху розв'язання проблеми, який демонструє педагог, тим самим опановуючи і його спосіб аналізу та узагальнення наукової інформації.

Типові методичні помилки послідовності викладу

На закінчення хотілося б узагальнити типові методичні помилки послідовності викладу в мові викладачів – початківців і студентів-практикантів:

1) безплановість, хаотичність лекції, коли окремі думки не впливають одна з іншою, спостерігаються невиправдані повернення до раніше сказаного і т.п.;

2) неясна композиція лекційного виступу. При цьому сам лектор, дотримуючись якогось плану викладу, наче тримає його в секреті від слухачів так, що аудиторії важко вгадати і простежити послідовність його думок. Для попередження подібної помилки лектори використовують методичні способи пояснення структури мови;

3) відступ від наміченого плану викладу. У цьому випадку лектор спочатку вказує послідовність розгляду теми, потім без попередження змінює порядок викладу або пропускає окремі питання. Ці помилки, як правило, пов'язані з емоційним станом лектора (хвилювання, страх, розгубленість). Досвідчені лектори обов'язково мають перед собою розгорнутий план-конспект лекції і час від часу звіряються з ним. Якщо в ході лекції виникає необхідність змінити порядок чи пропустити яке-небудь питання, то він попереджає про це аудиторію, коротко виклавши причини;

4) значеннєві розриви, «стрибки» у викладі. Цей недолік виникає при відсутності сполучних фраз між різними по змісту питаннями й усунути його, як уже відзначалося, порівняно неважко;

5) незавершеність послідовності окремих фраз (чи мікротем). От один досить типовий приклад: «У нас більше проводиться лекцій» (у порівнянні з чим?). Такі помилки — звичайно результат мовної недбалості або поганого знання матеріалу на тлі хвилювання, викликаного такою обставиною;

6) змішання різних послідовностей у складі окремої фрази (теми чи мікротеми). Наприклад; «Цим питанням цікавляться і молодь, і фахівці» (співвідносні поняття молодь-дорослі, фахівці - неспеціалісти). «Спочатку ми розглянемо форми мислення, потім-розвиток мовлення в дітей, потім перейдемо до форм мовлення» (питання про розвиток мови в дітей логічно не пов'язаний з першим і останнім питаннями теми). Подібні помилки свідчать про низьку логічну культуру лектора.

Таким чином, виявлення, розкриття предметно-тематичних і композиційно-логічних зв'язків у змісті лекції допомагають викладачу донести до свідомості студентів значимість її окремих компонентів у структурі теми як єдиного цілого.

4. Партитура лекції як дидактичне знаряддя розвитку методичної рефлексії викладача.

Корисним дидактичним засобом опанування лекцією як методом викладання та формою організації навчання є застосування студентами - практикантами та викладачами-початківцями партитури лекції для аналізу і рецензування власних лекційних виступів, лекцій інших викладачів та колег-студентів. Така партитура особливо корисна тим, хто проходить навчання і практику з дисципліни методика викладання психології. В основу цього засобу покладено вищенаведений методичний сценарій лекції. Він сконструйований на основі дидактичної осмислення (рефлексії) ключових моментів проведення лекційного заняття (див. таблицю 1). Партитура виступає своєрідним орієнтиром, завдяки якому у студента може бути розвинена важлива здатність до усвідомлення, аналізу та самоаналізу процесу лекційного викладання психології, з опорою на цілісне уявлення про його критеріально - дидактичну модель.

Таблиця 1

**Партитура рефлексивного аналізу заняття
(за В.С. Герасимовою, 2005)**

№	Етапи заняття	Дії викладача	Думки викладача	Почуття викладача	Труднощі
1.	Початок (представлення, уведення в тему, встановлення психологічного				
2.	Виклад основної частини (основні ідеї та глибина їх				
2.1.	Робота з понятійним апаратом (проголошення				
2.2.	Робота з персоналіями,				
2.3.	Наочність (приклади, ілюстрації) - ступінь їх				
2.4.	Темп викладу (чи розуміють слухачі чи залають				
2.5.	Мова (зрозуміла, плавна ,речення короткі чи				
2.6.	Спілкування з аудиторією - прийняття, наявність психологічного контакту,				
3.	Завершення заняття – висновки й узагальнення (чи прийняла їх аудиторія, чи				

Важливим механізмом формування та удосконалення методичних умінь лекційного викладання виступає взаємовідвідування занять викладачами та студентами. Результат такого відвідання документується як рецензія на лекцію. В межах асистентської практики студенти не лише здійснюють підготовку та читання лекцій, а також проведення інших форм занять (це так звана активна практика), а й в обов'язковому порядку в межах пасивної практики відвідують лекції керівника практики та своїх колег-студентів. Результатом такого відвідування стає написання рецензії на лекцію одного із студентів.

Взагалі, рецензія відіграє важливу роль в житті викладача. Підписана авторитетними колегами, які відвідують його відкриту лекцію, вона виступає основним свідченням його педагогічної компетентності при прийомі на роботу (викладачем читається пробна лекція), підписанні та продовженні контракту з вузом, переході на вищу посаду. Наступна блочна партитура аналізу лекційного заняття розроблена з метою допомоги студентам у набутті вміння рецензування лекції (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Блочна партитура аналізу лекційного заняття з метою його рецензування

Дидактичні блоки лекції	Основний зміст дидактичного блоку лекції	Позначка про наявність
Блок 1 особливості змісту викладання	Постановка завдань	
	Предметно-тематична визначеність	
	Послідовність викладання (її види)	
	Аналітичність, виділення головного	
	Узагальнення, систематизація	
	Аргументованість	
Блок 2: використання методів і прийомів активізації мислення аудиторії	Міркування вголос	
	Проблемна ситуація	
	Запитання до аудиторії	
	Діалог (запитання від аудиторії)	
	Навмисна помилка	
	Дискусія	
	Ігрова ситуація	
	Самостійна робота студентів	
Блок 3: психологічний контакт,	Психологічна дистанція	
	Міміка і жести (посмішка)	
	Мотивування, схвалення	
	Порівняння, епітети, метафори	

атмосфера навчання	Зміна інтонації	
	Відступи від теми	
	Паузи (їх характер)	
	Наявність психологічного контакту	
Блок 4: наочність у викладанні	Явище, його демонстрація (дослід)	
	Використання дошки, технічних, мультимедійних засобів	
	Фотографія, малюнок, слайди	
	Креслення, графік, гістограма	
	Схема, таблиця	
	Макет, муляж	
	Перешкоди у використанні наочності	
Блок 5: Загальна оцінка	Працездатність аудиторії	
	Продуктивність, творча атмосфера	
	Інтерес, зацікавленість студентів	
	Інші засоби організації навчання	

Ця модель обіймає основні моменти здійснення та особливості організації викладання. Вона дозволяє оцінити особливості змісту викладання (блок 1), використання активних методів (блок 2), та засобів наочності (блок 4), які впливають на оптимізацію освоєння аудиторією інформаційних матеріалів, проаналізувати реалізований комунікативний потенціал лектора та його здатність до створення в аудиторії сприятливої для навчання психологічної атмосфери (блок 3), усвідомити засоби, що використовує викладач для управління аудиторією, способи встановлення з нею зворотного зв'язку, контролю рівня і повноти розуміння слухачами матеріалів викладання та узагальнити у висновку всі враження, набуті від відвідання лекції (блок 5).

Зазначимо також, що представлені дидактичні знаряддя є зручними засобами розвитку методичної рефлексії й саморефлексії майбутнього викладача. Структурні блоки партитури аналізу лекційного заняття з метою його рецензування по-суті можна вважати основними критеріями, на які доцільно орієнтуватися при оцінці лекції, а наявність або відсутність представлених у другому стовпчику змістовних дидактичних одиниць наповнення блоків виступають показниками якості лекційного викладання педагога.

Важливість опанування таким методичним інструментом аналізу стає очевидною в світлі завдання написання рецензії на лекцію, яке є обов'язковим для всіх студентів, які вивчають курс методики викладання та проходять педагогічну практику. В кінцевому варіанті для рецензування та саморецензування доцільно гнучко використовувати обидві схеми аналізу.

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте методичний сценарій лекції з психології, зверніть увагу на аналіз прийомів її організації.
2. Узагальніть в основних кроках програму самоуправління при підготовці лекції.
3. Виділіть основні напрямки роботи над змістом лекції.
4. Охарактеризуйте види визначеності лекції.
5. Покажіть способи забезпечення послідовності викладу
6. Проаналізуйте методичні помилки послідовності викладу.

Конспект лекційного заняття

Тема: Семінарсько-практичні та лабораторні заняття як форми організації вивчення психології

Мета: розкрити особливості структури, специфіку підготовки та проведення семінарсько-практичних та лабораторних занять як форми організації вивчення психології.

План:

1. Поняття семінарсько-практичного заняття та різновиди його організації.
2. Методичний сценарій семінарсько-практичного заняття.
3. Навчальні задачі як чинник формування психологічного мислення студентів.
4. Види навчальних задач з психології.

Література

1. Методика викладання психології: навчально-методичний посібник / Романовський О.Г., Резнік С.М. Харків : ФОП Панов А.М., 2019. 51 с.
2. Методика викладання психології у вищій школі: навч. посіб. / Ю.Ю.Бойко-Бузиль, С. Л. Горбенкота ін. К.: Атіка, 2012. 272с.
3. Методика викладання психології: навч.-метод. посібник / Т. Л. Ткачук. К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. 110 с.
4. Власова О.І. Методика викладання психології. Підручник. К.: Геопринт, 2011. 340 с.
5. Методика викладання психології у вищій школі: курс лекцій для студентів спеціальності 053 «Психологія» ОС «Магістр»/ укладачі Щербан Т.Д., Алмаші С.І. Мукачево : МДУ, 2017. 53 с.

Ключові поняття: форма організації освітнього процесу, семінарсько-практичне заняття, лабораторне заняття, методичний сценарій, навчальна задача.

Виклад змісту лекції:

1. Поняття семінарсько-практичного заняття (СПЗ) та різновиди його

організації.

Кожен студент в принципі уявляє, що таке семінар, практичне або лабораторне заняття. Але якщо його попросити дати визначення всім трьом перерахованим формам організації навчання, навряд чи йому таке завдання буде легко виконати. Нелегке воно і для сучасних дидактиків, які все ще сперечаються відносно того, яка ж з цих форм аудиторних занять є основною (базовою), а які похідними або допоміжними в освітньому виробництві. Так, для таких дидактів психологічної освіти як Є.О. Клімова (1999) та Б.Ц. Бадмаєва (2001) – це практичні заняття, а для В.С. Герасимової (2005) – семінарські.

В дидактиці вважається, що семінари, практичні й лабораторні заняття - це активні форм організації навчального процесу в сучасному ВНЗ. Найчастіше їх об'єднують у поняття “семінарсько-практичні” або просто “практичні заняття”. Вважається, що на семінарському занятті відпрацьовуються теоретичні знання та інтелектуальні вміння та навички. На практичному – відповідно, вміння та навички практичної діяльності, необхідні для роботи майбутніх фахівців. На лабораторних заняттях те саме здійснюється за допомогою спеціальних приладів та у спеціально організованих умовах. А семінарсько-практичні заняття – це синтетична форма організації навчання, в межах якої передбачається і засвоєння необхідної теоретичної інформації, і вироблення практичних навичок, і, що дуже важливо, вироблення вміння застосовувати теоретичні знання у прикладанні до розв'язання практичних проблем у вигляді задач та проблемних ситуацій. Останній випадок навчання найближче стоїть до процедури формування професійного мислення майбутніх спеціалістів, в тому числі й психологічного.

Таким чином, **семінарсько-практичне заняття (СПЗ)** - це активна форма організації навчання, орієнтована на актуалізацію ключових моментів пізнавального досвіду студента або учня при вивченні певної теми, з метою поглибленого усвідомлення та засвоєння ними знань, відпрацювання й розвитку необхідних умінь та навичок теоретичної й практичної діяльності, формування яких передбачено навчальною дисципліною.

У порівнянні з лекційною формою організації навчання та самостійною роботою студентів семінарсько-практичні заняття мають низку переваг. По-перше, на семінарсько-практичному занятті, за умов дидактично грамотної організації, простіше, у порівнянні з лекцією, відбувається спілкування аудиторії з викладачем. Завдяки зменшенню психологічної дистанції, яка з необхідністю більша у великій лекційній аудиторії та при переважно монологічному способі подання інформації, на семінарі, при правильній організації роботи, легше і швидше відбувається взаємна психологічна адаптація: студенти почувають себе більш невимушено, у них зникає переважна більшість психологічних бар'єрів спілкування з викладачем. По-друге, внаслідок фасилітативної, заохочувальної роботи викладача студенти стають більш активними. Використання для організації семінарсько-практичних занять таких активних методів навчання як дискусія,

навчальна гра, активуючих прийомів у вигляді формулювання запитань та відповідей на них, підготовка та обговорення публічних виступів студентів, сприяють кращому засвоєнню матеріалу вивчення, закріпленню знань, формують навички дискутування, ділового спілкування, вміння чітко формулювати та доводити власну думку, вибудовуючи струнку та переконливу систему її аргументації.

З іншого боку, і викладач в межах організації семінарсько-практичного заняття отримує додаткові можливості краще зрозуміти перебіг процесу навчання. По-перше, визначити рівень адекватності та глибини засвоєння аудиторією основних моментів теми, яка вивчається. По-друге, в межах проведення семінарського заняття викладач при необхідності може ще раз повернутись до інтерпретації важливих для її розуміння аспектів, зробити це детальніше та глибше, надати додаткову інформацію. По-третє, краще пізнати власних студентів, навчальний потенціал кожного, узагальнити типові помилки аудиторії. По-четверте, відрефлексувати власні прорахунки, з метою корекції подальшого викладання.

Залежно від мети та способів актуалізації і розвитку знань, умінь і навичок навчальної аудиторії розрізняють наступні типи занять: семінарське заняття, практичне заняття, семінарсько-практичне заняття, лабораторне заняття.

Семінарське заняття – це форма організації навчання, в межах якої знання з відповідної теми актуалізуються, відтворюються, трансформуються і засвоюються у вербальній формі. При цьому в ході обговоренні також відпрацьовуються інтелектуальні вміння та навички студентів, їхня здатність до аналізу, систематизації і узагальнення знань.

Основні **дидактичні цілі** сучасного семінару можна сформулювати в наступний спосіб:

- поглиблене вивчення теоретичних матеріалів курсу;
- формування навичок переробки наукової інформації, текстів, узагальнення матеріалів, розвиток критичності мислення;
- формування навичок публічних виступів, здатності до міркувань перед аудиторією та захисту власної точки зору;
- розвиток самостійності при опануванні знаннями, творчої ініціативи та творчих здібностей учасників.

За критерієм особливості форми організації навчання семінари поділяють на :

- 1) семінар запитання-відповіді;
- 2) семінар - розгорнута бесіда на основі плану;
- 3) семінар-конференція обговорення письмових рефератів або доповідей з елементами дискусії;
- 4) семінар - дискусія;
- 5) семінар - навчально-рольова гра;
- 6) семінар обговорення.

Дамо розгорнуту характеристику представленим видам семінарських занять.

Семінар запитання-відповіді, як правило, використовується для узагальнення пройденого матеріалу. Процедура його організації і проведення проста: викладач задає аудиторії питання відповідають бажаючи, а педагог коментує. Таким чином матеріал актуалізується студентами, а рівень його засвоєння контролюється викладачем.

Семінар-конференція – найбільш розповсюджена й найдревніша форма організації навчання; відомо, про її застосування ще в навчанні древніх римлян. Звідти, до речі, походить і сама назва заняття. Seminarium (семінаріум) в перекладі з латинської означає розсадник, тобто місце, де культивуються освічені члени суспільства. Як правило, такі семінари являли собою поєднання повідомлень, підготовлених учнями, диспутів присутніх та коментарів і резюме педагога – керівника семінару. З того часу мало що змінилось структурно у цій дидактичній формі організації навчання. І по-сьогодні семінар передбачає підготовку виступів студентів з питань, винесених на обговорення, дискусію, в межах якої стають очевидними різні точки зору на предмет обговорення, коментарі викладача, у випадку, якщо аудиторії непросто розібратися у суперечливих поглядах на один і той же предмет аналізу, а також його змістовні узагальнення завдяки яким формулюються найважливіші результати обговорення питань.

Семінар–бесіда - це розгорнута бесіда на основі плану, яка використовується при освоєнні важкого матеріалу. Тут ініціатива належить викладачу, який приймає на себе відповідальність за цілісність і глибину освоєння аудиторією необхідного змісту теми, її активність в обговоренні винесених на семінар запитань. Викладач на такому семінарі багато розповідає, знов і знов повертаючись до тих моментів теми, освоєння яких викликало ускладнення та запитання присутніх. По ходу організованої бесіди студенти не лише задають викладачу дотичні до предмету обговорення запитання, висловлюють власну думку, але й виступають з підготовленими повідомленнями, при цьому вони зобов'язані дотримуватись плану семінару.

Семінар – дискусія, яка ще відома як проблемний семінар, проходить у формі наукової дискусії. Натиск тут робиться на ініціативі студентів у пошуку матеріалів до семінару та їх активності по ходу дискусії. Важливо, щоб джерела інформації були різноманітними, представляли різні точки зору на проблему, а дискусія спрямованою. Відповідно до рівня підготовленості аудиторії, такий семінар може проходити в режимі вільної або жорстко керованої дискусії. За умов вільної дискусії викладач її відкриває. А потім приймає в ній безпосередню участь як один із учасників обговорення проблеми. По завершенню роботи групи в його завдання входить також узагальнення та оцінка роботи всіх присутніх, узагальнення помилкових позицій та пояснення слабкості їх аргументації. Жорстко керована дискусія передбачає прийняття викладачем на себе ролі ведучого, який ставить проблему, організовує її обговорення, виявляє існуючі точки зору на її розв'язання та моделює власними запитаннями зіткнення між ними. При

цьому враховується, що дискусія, як і будь-яка діяльність, має бути результативною.

Семинар – навчально-рольова гра - порівняно нова форма організації занять, яка побудована на використанні ігрового методу навчання. З точки зору психології, гра - форма діяльності в ситуаціях, які моделюють відтворення і освоєння суспільного досвіду. Мета її організації в навчальній діяльності - цілеспрямована імітація певного аспекту виробничої, соціальної або навчальної діяльності людини. Вид діяльності, що імітується в грі визначає видове розмаїття ігор: навчальні, виробничі, дослідницькі та ін. Навчальні ігри прийнято поділяти на суто навчальні, предметом яких виступає відпрацювання та засвоєння теоретичного матеріалу, та професійні, зміст яких передбачає імітацію та засвоєння студентами виробничих дій. Перша група ігор визначає специфіку організації та проведення відповідних семінарських занять. Друга – обумовлює змістовну своєрідність занять практичних.

Для проведення семінарського заняття в формі навчальної гри заздалегідь визначаються питання для обговорення, а також приблизно 2-3 критерії оцінки виступів. Потім група розбивається на 2 - 3 підгрупи, в залежності від характеру матеріалу; в кожній підгрупі розподіляються ролі “ведучого”, організатора, основного доповідача (теоретика), співдоповідача (практика), критика (можна двох), дефініциста (тлумачника слів), оформлювача (організатор наочності). Обирається журі (3 людини). На наступному занятті проводиться семінар. Журі повідомляє критерії оцінки виступів груп (по кожній з ролей), нагадує питання, що підлягають обговоренню. Потім послідовно виступають підгрупи. Журі їх оцінює та повідомляє оцінки в балах (5, 10...) після виступу всіх підгруп чи після виступу кожного доповідача. Оцінюється також організованість підгрупи, оформлення виступу. Головна увага при цьому приділяється насамперед якості інформації, її науковості, значимості і цікавості. Завершується семінар підведенням підсумків, з якими виступає викладач. Він узагальнює матеріал, а студенти роблять відповідні записи (тези).

Семинар-обговорення передбачає використання наочності в навчальному процесі. Його структура передбачає здійснення певних демонстрацій (фрагментів кінофільмів, навчального кіно, відеозаписів із сюжетами проблемних ситуацій, демонстративних дослідів, експериментів), які потім колективно обговорюються присутніми. В якості предмету обговорення можуть використовуватись і текстові навчальні матеріали, результатом колективної роботи з якими може стати оформлення текстового матеріалу в таблиці, схеми і т. ін.

Інша класифікація семінарських занять має в основі навчальну компетентність аудиторії. Залежно від **рівня підготовленості аудиторії** та розвитку її теоретичного мислення розрізняють такі види семінарів як власне семінар, різновиди якого охарактеризовані вище, просемінар, та теоретичний семінар.

Просемінар – це вид семінарського заняття, який найчастіше

практикується на початковому етапі навчання у вищій школі, коли вміння самоорганізації студентів для розгортання навчальної діяльності ще не сформовані. За таких умов питома вага активності аудиторії мінімальна і більшість моментів організації та проведення заняття відпрацьовує педагог. Стандартний алгоритм проведення просемінару в загальній рисах подібний до проведення типового опитування на уроці. Він передбачає наявність плану запитань, винесених на обговорення в ході заняття, підготовку студентами відповідей на всі запитання плану, установку викладача на реалізацію вибіркового контролю готовності аудиторії до семінару, результатом здійснення якого стає оцінка відповіді студента, обраного для цього викладачем.

Теоретичний семінар – це форма обговорення основних науково - теоретичних проблем психології. Як правило, такі семінари проводяться на старших курсах навчання або для аспірантів, викладачів та науковців. Вони присвячені певній науковій проблемі. А їх керівником або почесним гостем часто виступає знаний вчений, відомий своїми науковими роботами у відповідній науковій галузі. Центральним моментом теоретичного семінару виступає ґрунтовна доповідь або реферат, присвячені проблемі обговорення та підготовлена одним з учасників. Після виступу доповідача відкривається наукова дискусія, в межах якої силами учасників на очах присутніх часто твориться нове наукове знання.

Якщо ж предметом обговорення кваліфікованих спеціалістів стають питання виробничої діяльності і для їхнього обговорення залучаються фахівці-науковці, то такого роду семінар стає **науково-практичним**. В загальних рисах його проведення відбувається за сценарієм, схожим на організацію теоретичного семінару. Відмінність полягає у включенні до програми семінару поруч із науковими доповідями та повідомленнями із узагальненнями практичного досвіду учасників різноманітних форм роботи, пов'язаних із демонстрацією та набуттям учасниками семінару нового досвіду практичної діяльності. У психології подібні форми роботи називаються майстер-класами, для проведення яких залучаються високкваліфіковані та знані спеціалісти.

Ще раз підкреслимо, що основне завдання викладача в межах організації та проведення семінарських форм навчання з психології - актуалізація знань, умінь та навичок аудиторії в аспекті більш поглибленого закріплення теоретичного матеріалу, формування інтелектуальних механізмів осмислення науково-психологічної інформації.

Практичні заняття. На відміну від семінару, всі форми практичних занять призначені для освоєння навчального матеріалу на рівні його практичного існування. Це можуть бути різного роду практичні навички, вміння, а також теоретичні знання, насамперед система основних теоретичних понять теми, засвоєння яких здійснюється через їхнє застосування для розв'язання проблемних практичних ситуацій. Такі ситуації створюються через формулювання проблемних запитань або задач. Важливу роль в організації сучасних практичних занять відіграє застосування

активних методів соціально-психологічного навчання (тренінгу, дискусії, навчальної гри).

Цілі практичних занять:

- допомогти студентам установити зв'язок теорії і практики;
- формувати практичні навички і уміння професійної діяльності;
- допомогти студентам усвідомити зв'язок наукових знань з їх майбутньою професійною діяльністю;
- осмислити навчальний матеріал з позиції його практичного значення;
- навчити переносити знання в нові професійні ситуації.

Відповідно до специфіки форми організації практичних занять їх поділяють на такі **види** як власне практичні заняття, семінарсько-практичні заняття, лабораторно-практичні заняття, практикуми, тренінг–семінари, науково-практичні семінари, ділові ігри.

Власне **практичні заняття** мають на меті навчання студентів розв'язанню специфічних завдань, пов'язаних із профілем їхньої майбутньої спеціальності. Завдання викладача - актуалізація та формування й закріплення знань, вмінь, і навичок аудиторії, пов'язаних із засвоєнням певної системи практичних дій, а також теоретичних знань з психологічної проблематики шляхом їх реального практичного застосування для розв'язання проблемних ситуацій або задач психологічного змісту. Починаються такі заняття з короткого огляду основних теоретичних позицій теми, а потім аудиторія переходить до безпосереднього виконання підготовлених викладачем або сконструйованих групою по ходу заняття практичних завдань, які потребують використання актуалізованих теоретичних конструктів.

Практичні заняття можуть бути організовані в освітній установі або ж на місцях практики студентів. Не залежно від місця локалізації практичні заняття з психології слугують єдиній меті: щоб студенти відпрацьовували на них відповідні дії з психологічного аналізу і оцінки поведінки людей у різноманітних ситуаціях виробничої діяльності, дії та вчинки (власні та інших людей), які виникають в реальному житті. Для психологів – це ситуації постановки психологічного діагнозу, експертизи різних виробничих або суспільних проблем, консультування; для студентів педагогічних вузів – педагогічні ситуації: особливості поведінки дітей в навчальний та позанавчальний час, різноманітні складності взаємодії педагога та учнів, неординарні ситуації у стосунках батьків та дітей, адміністрації педагогічної установи з учителями та батьками або останніх між собою; для управлінців та менеджерів - проблеми і задачі оптимального управління державними й недержавними установами, поведінка інвалідів, людей похилого віку – для соціальних робітників; психологічні прояви різноманітних захворювань – для медичних працівників; правові ситуації – для юристів. Нарешті, кожна людина має досвід комунікативних ускладнень, конфліктів і непорозумінь, критичних ситуацій особистого, сімейного життя, який вона може обговорити та переосмислити в світлі існуючого науково-психологічного

знання, тим самим відкривши собі шлях до переходу на більш високий рівень психологічної культури життєдіяльності. Особливої ефективності набуває включення такої проблематики у структуру практичних занять у поєднанні з широкими можливостями самовивчення студентів із застосуванням різноманітного психодіагностичного інструментарію.

На **семінарсько-практичних заняттях** присутні зосереджуються на актуалізації навчального знання з метою його подальшої систематизації та засвоєння, вироблення необхідних навичок розумової і предметної діяльності, необхідних для його застосування на практиці. Дидактичне завдання їхньої організації й проведення - відтворення знань, засвоєних в ході лекційного викладання та самостійної роботи з навчальною та науковою літературою, формування необхідних вмінь і навичок їх використання на практиці діяльності для розв'язання типових проблем професійної діяльності.

Методика проведення семінарсько-практичних занять як обов'язковий момент передбачає підготовку та використання різноманітних дидактичних знарядь. Для забезпечення повноцінного освоєння наукових знань з психології використовуються такі дидактичні засоби:

- різного роду навчальні задачі з метою встановлення і освоєння алгоритму їх розв'язання;
- навчальні завдання на складання таблиць, схем, алгоритмів дії з предметом аналізу, з метою узагальнення матеріалів вивчення;
- навчальні завдання на освоєння інструкцій і їх виконання, інтерпретацію результатів діагностики і т. ін.;
- більш глибокому засвоєнню психологічної інформації сприяють досліди і демонстрації, які в якості наочності теж можуть широко використовуватись в організації семінарсько-практичних занять.

Для організації ефективного проведення семінарсько-практичних занять викладач спеціально заздалегідь готує конспект заняття, який вміщує: 1) сценарій заняття; 2) практичні завдання, задачі та проблемні ситуації.

Лабораторні або лабораторно-практичні заняття - сучасна форма організації навчання, орієнтована на самостійну перевірку студентами науково встановлених особливостей і закономірностей предмету вивчення науково обґрунтованими емпіричними методами, а також опанування цими методами. Як свідчить сама назва, для свого проведення такі заняття потребують спеціальних організаційних умов, зокрема, відповідного приміщення (лабораторії) та його оснащення.

Основна мета лабораторних занять з психології - навчання студентів науково-дослідному, експериментальному підходу до вивчення психології як науки. Такі заняття особливо необхідні в курсах загальної і експериментальної психології. В межах їх проведення студент практично знайомиться з основами методики психологічного експерименту, йому прищеплюється професійний інтерес до методів сучасної психологічної науки, вміння організації та навички проведення експериментальних досліджень, він здобуває важливі навички інтерпретації наукових даних, визначення їх достовірності, надійності, практично відпрацьовує ряд

класичних апаратурних методик. У лабораторії студент знайомиться з особливостями організації і проведення лабораторного експерименту із застосуванням різного роду сучасного устаткування, комп'ютерної техніки. Необхідно розуміти, що успішне та безпечне знайомство з лабораторним психологічним експериментом можливо лише при виконанні певних правил, що мають бути доведені до відома студентів.

1. Важливе ретельне попереднє ознайомлення студента з необхідним питаннями теорії, з наявними в науці результатами, методикою майбутнього експерименту, технічним устаткуванням і апаратом відповідної математичної обробки психологічних даних.

2. У зв'язку із строго лімітованим часом лабораторних занять студенти повинні чітко знати і виконувати свої робочі обов'язки. У типовій експериментальній групі це найчастіше - експериментатор, спостерігач, асистент, досліджуваний. Спеціальним організаційно - методичним завданням проведення лабораторних занять виступає необхідність забезпечити кожному студенту виконання всіх значених рольових функцій.

3. При формуванні навичок роботи з методикою натиск варто робити на осмислення студентами співвідношення: мета використання – процедура застосування – якісно-кількісна обробка отриманих результатів - інтерпретація результатів.

4. При оформленні та аналізі лабораторних робіт варто звернути особливу увагу на формулювання та аргументацію підсумкових висновків. Наявність і змістовність таких висновків враховуються викладачем на заліках або іспитах, передбачених в якості форми контролю вивчення певної психологічної дисципліни.

На сьогодні в дидактиці існує точка зору, що лабораторні заняття можуть бути організовані і у звичайній навчальній аудиторії. Таку точку зору висловлює, зокрема, В.С. Герасимова, яка вважає лабораторним будь-яке заняття, якщо його завдання, орієнтовані на опанування існуючими методами дослідження та здобуття психологічних даних (наприклад, освоєння бланкових методик психодіагностики). З нашої точки зору, зважаючи на логіку виникнення усіх представлених форм організації навчання, закріплену в їхніх визначеннях, такі заняття, на яких по суті відпрацьовуються вміння та навички практичної професійної діяльності, все-таки доцільніше називати практичними. У той же час, зважаючи на те, що як у першому, так і у другому випадку відбувається напрацювання структурованого емпіричного досвіду, практичними є і лабораторні заняття. Звідки походить і ще одна модифікація їхньої назви лабораторно-практичні заняття.

Вказуючи на психолого-педагогічне значення лабораторно-практичних занять як форми організації навчання слід зауважити, що в межах лабораторних занять наукові ідеї, почуті на лекції або здобуті в ході вивчення спеціальної літератури, проходять перевірку в самостійно організованому студентами індивідуальному дослідженні. Таким чином вони підкріплюються особистісним досвідом студентів, і тому краще засвоюються. До того ж, в ході здійснення лабораторних досліджень перед студентом

відкривається унікальна можливість самостійно, без сторонньої допомоги, здійснити перехід від емпіричних фактів до теоретичних узагальнень закономірностей, які за ними стоять. Якщо врахувати, що на практичному занятті здебільшого відпрацьовується зворотній зв'язок - теорії з практикою, то стає зрозумілим дидактичне значення лабораторних занять для організації повноцінного засвоєння психологічних дисциплін. Такі заняття, у поєднанні з розв'язанням практичних задач, утворюють єдиний цілісний контур повноцінної інтеріоризації - екстеріоризації теоретичних знань та побудованої на їх основі розумової діяльності студентів. Новоутвореннями здійснення відмічених видів розумової роботи в межах дидактичного простору навчання стають базові механізми професійного мислення. Саме тому лабораторно-практичні заняття є необхідною ланкою навчального процесу фахової підготовки психологів.

Практикуми – це системи практичних або лабораторно-практичних занять, об'єднаних єдиною темою. Такого роду практикуми активно використовуються у професійній підготовці фахівців-психологів. Зазвичай вони зорієнтовані на ознайомлення, відпрацювання та засвоєння студентами різноманітних методів науково-практичної діяльності професійного психолога: науково-дослідних, діагностичних, консультативних, методів психологічної експертизи і т. ін. Зокрема, практикум з загальної психології передбачає лабораторно-практичні заняття за основними темами цієї навчальної дисципліни: Відчуття, Сприймання, Увага, Пам'ять, Мислення, Уява, Особистість... На старших курсах навчання практикуються спецпрактикуми, присвячені практичному аналізу особливостей здійснення діяльності психолога певної спеціалізації (клінічного, організаційного, психолога освіти...), відпрацюванню та освоєнню навичок використання відповідного методичного забезпечення реалізації їх професійних завдань. У цьому випадку знання не тільки глибше усвідомлюються, але й міцніше запам'ятовуються, оскільки викликають у студентів самий живий інтерес, пов'язаний із усвідомленою перспективою їх безпосереднього використання в подальшій роботі за спеціальністю.

В якості основних навчальних цілей розробки практикумів з психології зазначимо наступні:

- 1) студент повинен вміти:
 - добирати адекватні методи дослідження відповідних процесів, станів та властивостей психіки людини, які вивчаються програмою курсу;
 - показати в лабораторних умовах прояви закономірностей психічних процесів, емпіричне дослідження яких становить зміст навчального курсу;
 - аналізувати і теоретично обґрунтовувати емпіричні дані;
 - продемонструвати навички проведення конкретно-психологічних досліджень;
 - показати в лабораторних умовах прояви закономірностей психічних процесів, емпіричне дослідження яких становить зміст навчального курсу;
- 2) студент має знати:

- психологічний зміст тих характеристик і закономірностей психічних процесів, особливості яких емпірично досліджуються за програмою курсу;
- відповідні бібліографічні першоджерела, які необхідно самостійно опрацювати в ході вивчення курсу;
- особливості методичного забезпечення для дослідження певних психічних процесів, станів та властивостей людини, які складають програмне наповнення курсу практикуму;
- основні принципи проведення емпіричного дослідження та науково-психологічної інтерпретації отриманих даних.

Тренінги або тренінг-семінари - це сучасна активна форма групового соціально-психологічного навчання, яка вирізняється високою ефективністю. Специфічними рисами тренінгів, сукупність яких дозволяє виділяти їх серед інших форм організації навчання, є широке використання методів практичної психології та дотримання в ході їх організації та проведення ряду наступних принципів групової роботи :

- наявність більш - менш постійної групи (звичайно від 7 до 15 людей), що періодично збирається на зустрічі або працює безупинно протягом двох - п'яти днів (так звані групи-марафони);
- визначена просторова організація (найчастіше — робота в зручному ізольованому приміщенні, учасники велику частину часу сидять у колі);
- націленість на психологічну допомогу учасникам групи в саморозвитку, при цьому така допомога виходить не тільки (а часом і не стільки) від ведучого, скільки від самих учасників;
- акцент на взаєминах між учасниками групи, що розвиваються й аналізуються в ситуації "тут і тепер";
- атмосфера розкнутості і свободи спілкування між учасниками, клімат психологічної безпеки;
- застосування активних методів групової роботи (дискусії, драматизації, моделюванні проблемних ситуацій, навчально-рольові ігри);
- об'єктивація суб'єктивних почуттів і емоцій учасників групи відносно один одного і того, що відбувається в групі, вербалізована рефлексія.

Для навчальної підготовки більшості сучасних спеціалістів корисними є широко відомі комунікативний тренінг, тренінг соціальної компетентності, ефективності ділового спілкування, особистісного росту та ін., а також навчально-рольові ігри, спрямовані на відпрацювання виробничих ситуацій реального застосування психологічних знань.

2.Методичний сценарій семінарсько-практичного заняття

Методичний сценарій семінарського заняття - це документ, який слугує орієнтовною основою послідовних дій педагога, необхідних для ефективного проведення семінарсько-практичного заняття з психології. Як у випадку з лекцією, її доцільно розробляти, керуючись певною схемою, яка послідовно представляє алгоритм підготовки і проведення педагогом такої форми організації вивчення психології студентами. Сценарій, підготовлений за

такою схемою, ділиться на чотири дидактичні блоки: тема заняття, форма організації семінару, план та конспект ходу заняття, саморецензування.

1. Тема заняття. Необхідно звертати увагу на:

1.1. Обґрунтування вибору теми.

1.2. Визначення місця теми в програмі курсу.

1.3. Визначення цілі заняття. Розкривається через завдання: пізнавальні, методичні, виховні.

1.4. Література: обґрунтувати відбір рекомендованої літератури з урахуванням обсягу читання та складності текстів.

2. Форма організації семінару.

2.1. Визначитись, яку форму семінару обирає викладач з урахуванням характеру підготовленості аудиторії.

2.2. Потрібна модель (програма) попередньої орієнтації аудиторії в темі: який характер заняття передбачається, визначитись заздалегідь:

а) розподілення ролей учасників обговорення, їхні функції;

б) вимоги до доповідей;

в) вимоги до написання рефератів;

г) вимоги до форми та характеру обговорення теми

д) сформулювати критерії оцінки виступів, їх часові межі.

3. План та конспект ходу заняття.

Потрібна невелика програма-план змісту заняття, яка містить:

а) основні розділи теми;

б) основні завдання “проходження” кожного розділу.

3.1. Конспект основного змісту запитань, винесених на обговорення, ключові поняття, які мають бути розглянуті в ході аналізу проблеми.

3.2. Фіксувати основні змістовні протиріччя, які можливі в ході розв’язання проблем (під час заняття).

3.3. Основні дидактичні прийоми заплановані до використання.

3.4. Положення, завдання та задачі, які можна обговорювати в режимі колективного рішення, продумати прийоми групової комунікації на різних етапах заняття.

3.5. В заключній частині конспекту обов’язково продумати та представити резюме обговорення теми на семінаро-практичному занятті.

4. Саморецензування.

Саморецензування передбачає необхідність аналізу ходу семінарського заняття після його проведення із використанням критеріїв, схожих на змістовні блоки партитури лекційного заняття.

Методичне проектування навчальних ситуацій за окресленим планом варто розглядати як важливу навчальну творчу задачу студентів при вивченні курсу Методика викладання психології. При організації рішення таких задач варто врахувати дві найбільш істотні умови успішності формування умінь і навичок проектування заняття.

Перша умова полягає в тому, що дія, яка формується, успішніше будується і коректується при рішенні продуктивної або творчої задачі.

Репродукування готових методичних сценаріїв позбавляє студента можливості освоїти всю повноту операцій дії методичного проектування.

Друга умова успішної підготовки заняття, що дає широкі можливості для самокорекції і самоконтролю у відношенні до всіх операцій дії методичного проектування, полягає в широкому використанні студентом письмової мови на всіх етапах складання проекту навчальної ситуації. Починаючи від етапу, пов'язаного з вибором теми заняття і пошуком задуму методичної реалізації теми, і закінчуючи останнім етапом - записом готового варіанта сценарію, - письмовий текст буде допомагати студенту охопити всю складну систему дій організації сценарію.

Обидві зазначені умови - самостійне складання оригінального сценарію навчальної ситуації і породження письмового тексту сценарію - слугують досягненню єдиної мети: створенню власної творчої лабораторії при роботі студента над методичним проектом, у якій тільки і може з'явитися задовольняючий самого автора кінцевий продукт - повноцінний сценарій семінарсько-практичного заняття.

Проектуючи семінарсько-практичне заняття викладачу також корисно сформулювати критерії оцінки виступу студентів, його часові показники, підготувати питання для контролю рівня освоєння навчального матеріалу, практичні завдання і додатковий матеріал, новий і цікавий для студентів.

На вступному занятті, яке відкриває вивчення навчальної дисципліни студентам бажано дати методичні рекомендації з підготовки до семінарсько-практичного заняття. Кожен з них має отримати план семінару у письмовому вигляді, який надається студентам або у вигляді методичної розробки дисципліни курсу, або розміщується в електронному вигляді на сайті факультету чи то іншого навчального підрозділу, в межах якого здійснюється викладання.

Методично доцільно, щоб в середньому виступ одного студента тривав не більше 5-10 хвилин. При цьому вони можуть використовувати підготовлені письмові матеріали, але не читати їх. Не можна перетворювати семінар у просте повторення лекційного матеріалу з громіздкими і нудними доповідями, що представляють собою елементарне відтворення інформації.

Питання, винесені на обговорення, доцільно висвітлювати в режимі: доповідь, співповідь, доповнення, після чого організується обговорення, в межах якого запитання задають насамперед присутні студенти, а також викладач. Для кожного питання плану доцільно також підготувати резюме, тобто коротко сформулювати суть освоєної на семінарі інформації, яку студентам доцільно законспектувати.

Завдання для практичної частини семінарсько-практичного заняття необхідно добирати з урахуванням специфіки майбутніх професійних інтересів аудиторії, рівня її підготовленості, вікових завдань саморозвитку.

Далі наведемо приклад типової методичної розробки семінарсько-практичного заняття з психології.

Тема: «Я-концепція» особистості

Мета: Показати, як теорія працює в практичній діяльності психолога.

План семінару:

1 частина (теоретична). Загальне уявлення про «я-концепцію» у сучасній психології.

1.1. Основні поняття: самосвідомість, «я-концепція», «я-образ», самооцінка. Виступ 1.

1.2. Функції «я-концепції» у житті людини. Виступ 2.

Основні функції «я-концепції»

- «я-концепція» визначає інтерпретацію подій, що відбуваються з людиною;

- вона визначає очікування людини стосовно інших людей;

- визначає поведінку людини;

- підтримує внутрішню узгодженість уявлень людини про себе, необхідну для збереження психічного благополуччя¹

1.3. Особливості «я-концепції», їх значення у роботі практичного психолога. Виступ 3.

(Особливості: суперечливість, стійкість, мінливість, характер самооцінки.)

2 частина (практична). Методи вивчення «я-концепції» особистості в роботі практичного психолога.

2.1. Вивчення змісту «я-концепції» особистості.

Засоби методичного забезпечення: роздаткові матеріали у вигляді бланків методики «Хто я?» із відповідями дослідженого студентського віку.

Кожен студент одержує бланк із 20 відповідями досліджуваного на питання «Хто я?». Виступаючий представляє результати власного обстеження змісту «я-концепції» дослідженого за методикою «Хто я?». Виступ 4.

Потім організується колективне обговорення результатів. Пропонується кожну відповідь віднести до однієї з категорій:

- формальні («анкетні») характеристики;

- зовнішність;

- особливості характеру, внутрішнього світу;

- особливості поведінки;

- особливості відносин з оточуючими;

- погляди і переконання;

- інтереси, смаки, захоплення;

- інше (запропонувати власну групу понять).

2.2. Вивчення особливостей «я-концепції» за допомогою методики «Особистісний диференціал».

Засоби методичного забезпечення: роздаткові матеріали у вигляді бланка методики «Особистісний диференціал» Ч. Осгуда.

Виступаючий представляє результати дослідження якостей особистості того ж студента, що і в першому випадку. (бланки відповідей видаються студентам). Виступ 5.

Далі проводиться аналіз результатів

Для активізації розумової діяльності студентів корисно задати студентам запитання: як можна цю методику зробити більш інформативною?

2.3. Зіставлення результатів двох методик (групове обговорення).

2.4. Обговорення питання «Які особливості «я-концепції» можуть служити ознакою психічного неблагополуччя?»

Висновок. Підведення підсумків заняття. Оголошення оцінок.

Наведена у третьому розділі (додаток 3) ще одна методична розробка студентки-практикантки відкриває можливості аналізу ефективного рішення творчої задачі проектування семінарсько-практичного заняття, в умовах, коли ще не було лекції з теми, винесеної на обговорення. Попередньо студенти мають отримати від викладача план методичної розробки семінару, який слугуватиме їм своєрідним дороговказом послідовності дій. При підготовці методичної розробки доцільно використовувати підручники, хрестоматії, статті та монографії і різні методичні посібники.

В ході проектування семінарсько-практичного заняття важливо прийняти до уваги завдання самоосвіти студентів. Для цього викладач може рекомендувати 1-2 джерела для зацікавлених слухачів. Література повинна бути новою, але такою, яку можна взяти в бібліотеці або купити. В останньому випадку корисно показати нову рекомендовану книгу, дати коротку характеристику її змісту, оцінити особливості наукової позиції автора, порівняти таке видання з іншими методичними або науково-монографічними джерелами, вказати перспективи самостійного опанування повним змістом рекомендованої книги тобто створити їй рекламу та установку аудиторії на самостійну роботу з першоджерелом.

Типовою проблемою проведення семінару викладачем-початківцем або студентом-практикантом є низька активність аудиторії, формальний підхід до обговорення винесених на семінарське заняття питань. Практика викладання показує, що для подолання таких незручностей необхідно:

1) пов'язати активність студента на семінарсько-практичному заняття з певними індивідуальними бонусами. Наприклад, за умов модульно-рейтингової організації навчання, набирання упродовж семестру на семінарському занятті певної кількості балів, у поєднанні з балами за інші форми роботи може гарантувати студенту «автомат» на етапі підсумкового контролю;

2) встановити чіткі правила активності групи на семінарському занятті, вимоги до змісту та тривалості доповіді з питання обговорення, співдоповіді, а також необхідність запитань від слухачів після завершення доповіді (в останньому випадку їх оптимальна кількість може дорівнюватись трьом запитанням), при цьому слід врахувати час на відповіді на запитання, а також можливі доповнення;

3) на початку семінарсько-практичного заняття необхідно зібрати інформацію про потенціальних доповідачів і співдоповідачів, які висловлюють бажання виступити або мають матеріали для доповнення і готові взяти участь в обговоренні. Такий організаційний прийом допомагає викладачу правильно розподілити час між усіма бажаючими виступити та здійснювати системне керівництво навчальною роботою групи на семінарі. При цьому потрібно враховувати, що для виконання підготовлених практичних завдань, розв'язання задач та підведення підсумків і виставлення оціночних балів також необхідно залишити певний час. Оцінки за заняття, а вони при цьому, як правило, позитивні й високі, необхідно проголошувати в аудиторії привселюдно та систематично, що виступає фактором додаткової мотивації всіх студентів до активної участі в наступних семінарах.

3. Навчальні задачі як чинник формування психологічного мислення студентів

Ефективними засобами активізації мислення студентів на семінарсько-практичному занятті з психології вважаються навчальні задачі, які з дидактичної точки зору розглядаються насамперед як дієві фактори формування професійного мислення майбутнього спеціаліста. Професійне мислення передбачає використання розумових операцій як засобу здійснення професійної діяльності. Механізм дії таких операцій у спеціаліста можна узагальнити як певну здатність, яка проявляється у його вмінні використання знання теорії та практичного досвіду для розв'язання проблем професійної діяльності та взаємодії з іншими учасниками виробництва.

Як вже зазначалося, в межах семінарсько - практичних занять викладач реалізує декілька дидактичних цілей: створює умови для систематизації знань, набутих студентами під час лекційної та самостійної форм організації навчання, перевіряє глибину та якість засвоєння необхідних навчальних матеріалів, сприяє розвитку у студентів вмінь та навичок теоретичної і практичної діяльності, передбачених програмою вивчення предмету викладання. Важливою метою викладання психології є необхідність навчити студента способам науково-психологічного аналізу дійсності, в основі якого - використання набутої психологічної інформації в практичній діяльності.

Перераховані цілі реалізуються через розробку викладачем системи навчальних задач різного рівня складності (запитання репродуктивного та продуктивного характеру, різноманітні завдання, виконання яких потребує відповідних психологічних знань, практичні та навчальні задачі). Найефективнішим дидактичним засобом розвитку вмінь психологічного аналізу вважається навчальна задача. Але перш ніж приступити до її методичної характеристики необхідно здійснити невеликий термінологічний огляд.

Узагалі, поняття «задача» широко використовується в психологічній науці поруч із поняттям «завдання». Практика використання цих понять породила певну невизначеність їх трактування, пов'язану з близьким етимологічним походженням. Обидва вони походять від слова «давати» (

задавати). Тому у педагогічній та психологічній літературі їх часто використовують саме в такому значенні. У той же час, традиція психологічного аналізу, особливо в межах діяльнісного підходу, міцно пов'язує поняття «завдання» з поняттям «ціль» або «мета». Зокрема, О.М. Леонтьєв чітко трактує завдання як мету людини у певних визначених умовах. Тобто в такій системі міркувань завдання завжди виступає своєрідною конкретизацією більш широкого поняття цілі, окремим моментом її досягнення.

Навчальним завданням будемо називати завдання, спеціально підібране або сконструйоване для цілей навчання. Найчастіше навчальне завдання розуміється як вимога виконання якоїсь дії (розумової або практичної).

Термін «**задача**» несе більш конкретне дидактичне навантаження. Його значення насамперед пов'язується із спрямованою активізацією пізнавальних функцій людини. В певному розумінні тут теж присутня мета і тому саму задачу можна трактувати як пізнавальне завдання. Найбільш суттєві ознаки задачі як дидактичного інструменту – наявність відомих умов, через відповідну трансформацію яких необхідно дійти до певного, поки що невідомого результату.

Як ефективний засіб психологічного аналізу навчальної діяльності поняття задачі в розумінні пізнавального завдання виступає в працях Г.С.Костюка. Вчений вбачає в таких навчальних задачах “структурні одиниці навчального матеріалу”, диференціює їх на перцептивні, мнемічні, імажинативні та мисленнєві, в залежності від домінуючого при їх розв'язанні пізнавального процесу. Підкреслюючи провідну роль останніх у структурі учіння. Г.С. Костюк наголошує, що в раціонально побудованій системі навчання задачі як пізнавальні завдання знаходяться у взаємозалежності та активізують різні психічні функції. Таким чином, створюється своєрідна системна ієрархія: загальна пізнавальна мета досягається через розв'язання низки окремих пізнавальних задач, при цьому задіяні в їхньому виконанні психічні функції дістають необхідного розвитку. Така ситуація виникає при необхідності зрозуміти переживання та характер літературного персонажа, розв'язати складну математичну задачу та ін..

Розвиваючи думки Г.С.Костюка, Г.О. Бал виділяє види задач (пізнавальних завдань), в залежності від пізнавальних операцій, що використовуються при їхньому рішенні. Це такі задачі як:

- 1) перцептивні (розглянути рисунок, знайти частини об'єкта і ін.);
- 2) мисленнєві (на порівняння об'єктів, на аналіз, класифікацію й ін.);
- 3) імажинативні (образні), якщо треба, спираючись на наявне знання, представити й описати події, що відбувалися або могли чи можуть статися);
- 4) мнемічні задачі (запам'ятати, згадати...);
- 5) комунікативні задачі (задачі на встановлення контактів, підтримання або припинення спілкування і т. ін.).

З позиції сучасної психолого-педагогічної теорії проблемного навчання задача визначається як знакова модель певної проблемної ситуації. А сама проблемна ситуація виникає як усвідомлення проблеми, тобто такого співвідношення умов діяльності людини (теоретичної або практичної), які містять у собі певне протиріччя.

Взагалі, проблемна ситуація виникає якщо: у людини є пізнавальна потреба, відповідний інтелектуальний потенціал її задоволення та наявні певні ускладнення у вигляді протиріч. Протиріччя можуть бути між старими і новими знаннями, невідомим та відомим, даним і необхідним, умовами та вимогами. Конкретна проблема формується на основі аналізу умов задачі та чіткого усвідомлення неможливості її розв'язання наявними стандартними засобами. Усвідомлення людиною саме таких невизначених умов «запускає» та актуалізує психологічний механізм мислення як пізнавального процесу, орієнтованого на подолання протиріч. Якщо в цій ситуації чітко виділити відомі умови і сформулювати бажаний результат як те, що необхідно знайти, то проблема перетворюється в задачу.

Для С.Л.Рубінштейна задача як проблемне пізнавальне завдання слугує основним інструментом дослідження та розвитку мислення - центрального пізнавального процесу людини. Дослідники інтелекту (А. Біне, Р.Б. Кеттелл, Дж. Гілфорд і ін.) також вважали найкращим способом спонукати людини думати постановку перед нею задачі. Таким же ефективним засобом стимуляції пізнавальної діяльності задача залишається і за умов необхідності формування професійного, в тому числі психологічного мислення студента. Очевидно, що вказані умови зберігаються значущими і для завдань формування психологічної компетентності учнів в ході вивчення передбачених програмою психологічних дисциплін в межах набуття ними середньої або вищої освіти.

З точки зору теорії розвивального навчання Ельконіна-Давидова, узагальненість способу, який шукає і набуває учень в ході розв'язання проблемних завдань дозволяють розрізняти задачі практичні та навчальні. **Практичні задачі**, орієнтовані на пошук рішення одиної або конкретної задачі. **Навчальна задача** передбачає формування в учнівській аудиторії узагальненої здатності до розв'язання певного класу задач.

Таким чином, ми можемо встановити наступне співвідношення аналізованих понять в контексті їх методичного розгляду: **навчальні завдання** - це різноманітні види робіт, які викладач добирає або створює при проектуванні навчальних занять з певної дисципліни, з метою реалізації дидактичних, розвивальних, виховних цілей навчання. **Задача** - це пізнавальне завдання, виконання якого вимагає від учня подолання певного протиріччя: між наявним знанням та необхідним, старим та новим і т. ін. Відсутність очевидного способу набуття результату перетворює таке завдання в проблемну ситуацію для учня, що на рівні її усвідомлення переживається як індивідуальне утруднення, для подолання якого він активізує власні пізнавальні функції та наявний досвід теоретичної й практичної діяльності. Результатом такої інтелектуальної роботи стає

наявність нового знання, в тому числі і про способи дій у проблемній ситуації, відтвореній умовами задачі. **Навчальна задача** - це пізнавальне завдання, яке передбачає формування узагальненої здатності до розв'язання певного класу задач.

З точки зору загальної дидактики, такі пізнавальні завдання або задачі, поділяються на три основні типи: предметні, логічні і психологічні, які, у свою чергу, можуть бути розділені на групи, що розрізняються за механізмами розумових дій, які викликаються по ходу їхнього розв'язання (Б.Ц. Бадмаєв, 2010).

Предметний тип задач. При їхньому рішенні учню або студенту доводиться орієнтуватися в певному предметному полі, в якому можуть «розміщатися» не тільки предмети (речі), але і люди, живі організми, а також їхні моделі у вигляді фотографій, малюнків, креслень, схем, макетів, комп'ютерних зображень і т.д. Орієнтування в предметному полі — це дії розумові, коли людина по визначеним, відомим їй ознакам знаходить у ньому об'єкти, робить їхню уявну класифікацію, щоб оперувати тільки значимими даними, що дозволяють вирішити задачу.

Для навчання психології в навчальних задачах предметного типу можуть моделюватися ситуації, що зустрічаються в діяльності практичного психолога, як, наприклад, визначення психічного стану людей за їх поведінкою, діями, репліками і т.д., класифікація порушень психіки по типу девіантною поведінки і т.д. Усі задачі, розв'язувані на основі малюнків, креслень, схем і т.д., теж відносяться до предметних типів задач. Щоб предметні задачі стимулювали мислення студента або учня, вони повинні бути оригінальними, такими, що відносяться до незвичних обставин, до рідких чи навіть малоймовірних ситуацій. Важливим результатом розв'язання таких задач є вироблення учнем способу орієнтації в таких умовах, який в подальшому слугує орієнтовною основою дій в подібних обставинах.

Логічні типи. задач. Це такі задачі, що вимагають для їхнього рішення міркувань за законами логіки, тобто дій у внутрішньому плані, без будь-якої опори на зовнішні матеріальні об'єкти-орієнтири. Міркування студента тут спрямовані на виявлення умов задачі, тобто на з'ясування того, які дані дійсно потрібні для рішення задачі, які треба відсіяти як зайві, а які дані, необхідні для успішного рішення задачі, відсутні в її формулюванні. Їх треба затребувати у викладача або знайти самостійно.

Логічні типи задач можна проілюструвати на прикладі такої задачі: «В лабораторію завезли 20 білих мишей, для яких було підготовлено три клітки, кожна з яких може вмістити до 12 голів. Потрібно розмістити мишей так, щоб у жодній зі кліток не було парної їхньої кількості. Як це зробити?»

Майже всі студенти, хто вперше вирішує цю задачу, не справляються з нею, тому що звикли до шкільних задачників, де ставляться цілі навчити оперувати числами: рахувати, обчислювати. А в цій задачі є не тільки необхідні і достатні для її рішення дані, але й зайві. Зокрема, для логічного рішення задачі не потрібні числа 3 та 12. Маючи 3 клітки з загальною

місткістю в 36 голів, співробітник лабораторії необов'язково повинен розмістити 20 мишей в усі три нові помешкання, а, дотримуючись умови задачі, може розмістити в двох клітках відповідно 9 і 11 тварин, залишаючи третю вільною. Формування уміння вирішувати логічні типи задач на зразок наведеної і є свідченням продуктивного характеру мислення студента, здатного думати не схоластично, а адекватно до реальних життєвих ситуацій.

Психологічні типи задач. Вони відрізняються від попередніх типів тим, що можуть провокувати помилкові дії виконавця, тому що істотні моменти, які мають пряме відношення до рішення задачі, можуть бути приховані за несуттєвими. Від суб'єкта навчання вимагаються розум і воля, щоб не піддатися спокусі йти легким шляхом, не піти за помилковою підказкою мнимого орієнтира, що збиває на невірний шлях рішення. Тут студенту потрібні вдумливість у діях, спокійна розважливність при аналізі умов задачі та звичка використовувати індивідуальний життєвий досвід.

Прикладом психологічної задачі може слугувати наступна:

У книжковій шафі стоїть два томи зібрання творів. У першому томі 300 сторінок, у другому 200 сторінок. До шафи пробрався книжковий хробак і почав прогризати книжки. Він прогриз від першої сторінки першого тому до останньої другого. Скільки сторінок прогриз хробак?

Найбільш вірогідна відповідь – “500 сторінок” – неправильна. Для правильного рішення необхідно уявити, як зазвичай розташовуються книжки у книжковій шафі. Тоді стане зрозумілою помилка. (Правильна відповідь: хробак не прогриз жодної сторінки, оскільки при звичайному розташуванні, першу сторінку першого тому, та останню другого розділяє лише палітурка, яку й пошкодив хробак).

Психологічні типи задач розрізняють за такими ознаками:

а) ознаки представленого в задачі явища нагадують ті, котрі характеризують шукане (необхідне, стосовне до даної діяльності) явище, але насправді це щось інше (схоже, але не те);

б) ознаки, що спостерігаються, нагадують шукане явище, та й насправді є такими (і схоже, і те);

в) ознаки, що спостерігаються, начебто не відносяться явно до шуканого явища, проте виявляється, що це саме його ознаки (не схоже, а те);

г) за наочними ознаками явища, що не зовсім нагадує шукане, можна встановити, що вони належать не йому (не схоже і не те).

Оскільки в реальному житті такі ситуації можуть зустрічатися, остільки в навчальній аудиторії потрібно формувати уміння орієнтуватися безпомилково на істотні ознаки шуканого, не піддаватись ілюзіям зору чи слуху, не приймати схоже за те, що потрібно для правильного виконання діяльності, але не пропускати зовні не схоже, але внутрішньо властиве їй. Уміння вирішувати задачі психологічного типу свідчить про те, що студент досить повно і всебічно освоїв діяльність, усі його дії осмислені, мають високу ступінь усвідомленості.

В цілому ж використання задач у викладанні психології може виконувати одразу декілька **функцій**:

- розвиток мислення студентів,
- діагностика сформованості у них відповідних знань, умінь та навичок, а також
- здатності використовувати такі надбання індивідуального досвіду у професійній діяльності, фрагменти якої моделюються змістом прикладних задач.

4. Види навчальних задач з психології.

На думку українського психолога і педагога П.А. М'ясоїда, відповідно до дидактичної мети, в основі досягнення якої лежить реалізація певної функції, психологічні задачі можна поділити на проблемні, діагностичні та прикладні.

Змістом **проблемних задач** є питання теорії та методології психології. Вони сформульовані у вигляді суперечностей, висунутих у процесі пізнання певної психічної реальності, для розв'язання яких необхідно вийти за межі даного в умовах задачі та звернутися до рекомендованої літератури. Такі задачі дають студентові свободу вибору способів розв'язування і покликані розвивати творчі здібності, формувати вміння застосовувати набуті знання в процесі аналізу фундаментальних проблем психології.

В основу **діагностичних задач** покладено закономірності становлення і функціонування того чи іншого психічного явища. Вони призначені для контролю за процесом засвоєння студентами певної теми курсу, тому розв'язати їх можна лише спираючись на теоретичний курс. Література, що рекомендується до кожної задачі, дає змогу залучити до пошуку невідомого також ґрунтовні психологічні знання. У цьому разі процеси відтворення, характерні для розв'язування задач певного типу, поступаються творчим пошукам.

Задачі **прикладного характеру** побудовані з використанням життєвих ситуацій, у тому числі й таких, що виникають під час навчальної діяльності, містять методично трансформовані фрагменти педагогічного досвіду. Призначення таких задач — формування вмінь психологічного аналізу конкретних ситуацій. Розв'язування має тут свої особливості, оскільки між практикою і психологічною теорією немає прямої відповідності. До того ж одна й та сама життєва ситуація може мати принципово різні варіанти оптимізації. Проте осмислення рекомендованої літератури має підказати студентові найоптимальніший з них.

За характером використання навчальної літератури задачі поділяються на інтерполяційні і екстраполяційні. Перші містять уже відоме, аналіз якого сам по собі дозволяє дійти розв'язку, другі ж потребують виходу за межі відомого і використання додаткового матеріалу. Інакше кажучи, якщо інтерполяційні задачі розраховані на застосування засвоєних психологічних знань, то екстраполяційні передбачають необхідність їх самостійного набування. В останньому випадку шукане слід подати в контексті даних психології, що передбачається не стільки наявними підручниками і

навчальними посібниками чи аудиторним навчанням, скільки науковою літературою, рекомендованою до кожної задачі викладачем.

Продуктивними прикладами конструювання задач для вивчення психології є такі навчальні посібники: "Задачі з курсу загальної психології" П.А. М'ясоїда(2000), учебное пособие для вузов "Задачи по общей психологии" Е.Е. Сапоговой (2001), "Задачи и упражнения по общей психологии" Ф. С.Таратунского та Н. Ф. Таратунської (1988). Всі вони створені з метою науково-методичного забезпечення організації навчальної діяльності і самостійної роботи студентів, які вивчають курс загальної, вікової, педагогічної психології. Використання таких посібників поруч з іншою методичною літературою сприяє:

- а) засвоєнню студентами навчального курсу і контролю за цим процесом;
- б) розвитку таких здібностей, що зумовлюють успішність професійної діяльності;
- в) посиленню практичної спрямованості відповідного курсу шляхом формування вмінь психологічного аналізу життєвих ситуацій у студентів.

Наприклад, підібрані та сконструйовані П.А. Мясоїдом задачі, які увійшли до посібника, по-перше, охоплюють усі головні питання кожної теми з загальної психології; по-друге, у своїй сукупності утворюють систему задач, призначену для багатоцільового використання як студентами, так і викладачами. До кожної задачі подається посилання на літературу з посторінковим виділенням матеріалу, що сприяє пошуку її розв'язку. Матеріали для розв'язування задач студент може знайти в підручниках та посібниках. При цьому, найбільшою мірою змістові задач відповідає посібник "Загальна психологія" цього ж автора.

Очевидно, що такі задачі доцільно активно використовувати як для організації аудиторної самостійної роботи студентів, так і для їх навчання в позааудиторний час. Розв'язування задач з курсу психології, особливо в позааудиторний час, — це самостійні навчальні дії, спрямовані на осмислення психологічних проблем, відтворення курсу у формі образу психології людини, набування психологічних знань та вмінь доцільного їх використання в практичній діяльності.

Під час використання задач в навчанні психології слід мати на увазі, що, на відміну від математичних, вони не мають якихось однозначних програм чи алгоритмів пошуку невідомого. Більшість із них — "задачі з відкритою структурою, що потребують для свого розв'язку практики, інтуїції, врахування контексту і ситуації". Проте їх призначення не в тому, щоб знайти єдино правильну відповідь, а в тому, щоб дійти результату шляхом, який відповідає логіці психологічного аналізу реальності.

З точки зору сучасної дидактики, запропонований студентом розв'язок психологічної задачі має відповідати таким **вимогам**:

- а) узгодженість отриманого результату з умовами задачі;
- б) обґрунтованість обраного шляху розв'язання;
- в) логіка розв'язання, що відбиває ступінь розуміння умов задачі;
- г) використання в процесі розв'язання психологічних знань, володіння понятійним апаратом психологічної науки;

д) повнота відповіді;

е) якість розв'язку, якщо він дається у письмовій формі (М.А. Мясоїд, 2000).

Ці вимоги можна вважати за **критерії оцінки** отриманого студентом розв'язку.

На підставі розрізнення пізнавальних завдань за відношенням їхнього змісту до цілей професійного навчання Герасимова (2005) пропонує розрізняти дві основних групи навчальних задач:

А) задачі, метою яких є оволодіння студентами навчальною інформацією;

Б) задачі, метою яких є оволодіння професійними знаннями, уміннями і навичками.

Кожна група задач може містити:

а) прямі запитання, що вимагають знань навчального матеріалу і здатності його пригадати. Вони забезпечують актуалізацію навчального матеріалу. Це дає можливість студентам зрозуміти, які види знань є найбільш істотними (основні поняття, функції, механізми, властивості, закономірності різних психічних явищ і ін.);

б) непрямі питання, що вимагають міркувань; на такі запитання неможливо відповісти шляхом простого пригадування. Це завдання на інтерпретацію психологічних фактів, законів, на порівняльний аналіз концепцій, точок зору, уявлень;

в) проблеми, що вимагають продуктивного мислення.

З нашої точки зору, лише дві останні позиції б) та в) описують задачі як дидактичний інструмент активізації пізнавальних функцій людини. По ходу рішення цих задач студент потрапляє в різні ускладнені умови, які відтворюють різноманітні ситуації його майбутньої діяльності (інструкція, час, технології, робочий місце й ін.) і викликають відповідні зміни в характері мислення. Число реальних дій, хід аналізу, задіяність розумових операцій порівнюється з критеріально відповідним рішенням.

Професійне мислення формується в ході виконання професійних завдань, рішення проблемних задач. За своїми дидактичними цілями професійні задачі дуже різноманітні та орієнтовані на формування професійних вмінь різного рівня узагальненості та складності.

Сукупність певних розумових і практичних умінь, формуючись в онто- та професіогенезі, створює механізм відповідної розумової діяльності, які актуалізуються в ході розв'язання різноманітних життєвих і професійних проблем. В.Я. Ляудіс (2005) в межах розробки теорії продуктивного навчання пропонує виділяти 3 типи навчальних ситуацій, в межах яких студенти, вивчаючи психологію, набувають здатності розвивати основні професійно необхідні вміння:

1. **Перцептивно – мнемічні навчальні ситуації** (сприймання та засвоєння). Такі задачі особливо продуктивні в переважній більшості на початкових етапах навчання психології. Базою орієнтації в новому предметному змісті мають виступати задачі на безпосередньо–практичні моделюючі дії, задачі на ознайомлення, спостереження та побудову на основі

їх репродуктивних уявлень.

Для прикладу, види задач, які утворюють навчальні ситуації 1-го типу, можуть бути наступні:

- 1) зміст завдання полягає в актуалізації функції, які орієнтовані на аналіз психологічних феноменів та емпіричних проявів особистості;
- 2) дійсні цінності особистості та її псевдо цінності;
- 3) аналіз діяльності особистості в екстремальних ситуаціях;
- 4) аналіз проявів особистості в певних культурних середовищах;
- 5) виявлення, актуалізація та фіксація основних якостей, функції та динаміки особистості.

2. **Продуктивно-евристичний тип навчальних ситуацій** утворюється із задач спрямованих на освоєння простих і складних евристичних програм. Суть відповідних задач такого типу пов'язана з моделюванням дидактичних умов для застосування теоретичного знання в аналізі конкретних ситуацій. Це можуть бути задачі:

- 1) на трансформацію - вираження знаків у словах;
- 2) інтерпретацію, пояснення змісту, значення;
- 3) висновки по індукції або дедукції (до якого типу темпераменту належить людина з певними проявами?; як буде поводити себе егоцентрична дитина в ситуації розподілу ролей у грі?);
- 4) на аргументацію – доведення правильності; верифікацію;
- 5) на оцінку факту з позиції певної психологічної теорії або застосування теорії на практиці;
- 6) на узагальнення знань і створення текстів: (твір, есе, огляд літератури з питання, конспект, резюме, доповідь; виконання самостійних письмових робіт, розробка і реалізація проекту і т. ін.);
- 7) розв'язання проблемних ситуацій, цілепокладання і постановка запитань;
- 8) евристичний пошук на базі спостереження конкретних емпіричних даних і логічного мислення.

3. Сенс застосування **продуктивно-рефлексивного типу** задач в тому, щоб забезпечити самоорганізацію способів розумової діяльності студентів, в тому предметному змісті, яким є певна психологічна дисципліна.

Проблемні ситуації 3-го типу пов'язані з актуалізацією різноманітних рефлексивних процедур:

- 1) складання психологічної або психолого-педагогічної характеристики особистості;
- 2) створення характеристики емоційної, пізнавальної, мнемічної сфери особистості, її притаманних особливостей сприймання і т. ін.;
- 3) можуть бути запропоновані задачі на побудову прогнозу розвитку певного явища;
- 4) на обґрунтування, демонстрацію інтерпретаційних можливостей певних психологічних теорій, науково-теоретичних напрямків психологічного дослідження і т. ін.

Таким чином, для досягнення дидактично - розвивальних цілей в ході психологічної професіоналізації студентів на різних етапах навчання значимими стають різні блоки психологічних умінь; мнемічно - перцептивні, рефлексивні, саморегуляційні, комунікативні. Продуктивним засобом формування таких професійно значущих умінь виступають різноманітні навчальні задачі, які створюють проблемні ситуації, орієнтовані на актуалізацію відповідних пізнавальних функцій студентів.

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте різновиди організації семінарсько-практичних занять.
2. Проаналізуйте методичний сценарій семінарського заняття.
3. Установіть співвідношення між поняттями: завдання, задача, пізнавальне завдання, навчальна задача
4. Узагальніть класифікації навчальних задач з психології.
5. Наведіть критерії оцінки розв'язку студентом психологічної задачі.

Практичне заняття №1

Тема заняття: Активні методи навчання у викладанні психології

Мета: закріпити у студентів розуміння активних методів навчання, розкрити психологічний зміст активних методів навчання, визначити основні принципи активного навчання.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: нормативно-правові документи, підручники, навчальні посібники, презентації.

План заняття

1. Поняття активних методів навчання
2. Індивідуальні та групові активні методи навчання
3. Психологічний зміст активних методів навчання
4. Основні принципи активного навчання

Література

1. Булгакова Н.Б. Методика викладання у вищій школі : [навч. посібник] / Н.Б. Булгакова, В.О. Рахманов. К. : НАУ, 2012. 204 с.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульнорейтинговою системою навчання. 2-ге вид. К. : Центр учбової літератури, 2011. 384 с.
3. Жуков С. М., Самойлов В. В. Викладання психологічних дисциплін у сучасних навчальних закладах : навч. посіб. Артемівськ : ДонУЕП, 2015. 435 с.
4. Ковальчук В.І. Інноваційні підходи до організації навчального процесу. К.: Шкільний світ, 2011. С. 17-22.
5. Методика викладання психології у вищій школі : [навч. посіб.] / Ю. Ю. Бойко-Бузиль, С. Л. Горбенко та ін. К. : Атіка, 2012. 272 с.
6. Методика викладання психології у вищій школі: курс лекцій для студентів спеціальності 053 «Психологія» ОС «Магістр» / укладачі Щербан Т.Д., Алмаші С.І. Мукачєво : МДУ, 2017. 53с.

7. Стоюхина Н.Ю. Методика преподавания психологии: история, теория, практика: учеб. пособие. 3-е изд., стер. М.: ФЛИНТА, 2016. 182 с.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Підготувати доповідь (до 5 хвилин) за одним питанням заняття.
2. Розробити схему-класифікацію активних методів навчання.
3. Підберіть ігрові методи для практичного заняття, підготуйтеся до їх проведення.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення активним методам навчання.
2. Охарактеризуйте принципи активного навчання.
3. Дайте характеристику індивідуальним активним методам навчання.
4. Систематизуйте особливості групових активних методів навчання.
5. Розкрийте психологічний зміст активних методів навчання.

Практичне заняття № 2

Тема заняття: Методичні аспекти використання дискусійних методів навчання у викладанні психології

Мета: сформувані у студентів навички проведення групової дискусії, мозкового штурму, ознайомити з різновидами кейс-методу та особливостями застосування методу аналізу конкретних ситуацій.

Обсяг навчального часу: 2 год.

Обладнання: нормативно-правові документи, підручники, навчальні посібники, презентації.

План заняття

1. Метод групової дискусії та його основні різновиди
2. «Мозковий штурм» як дискусійний метод
3. Кейс-метод та його різновиди
4. Методика застосування методу аналізу конкретних ситуацій

Література

1. Булгакова Н.Б. Методика викладання у вищій школі : [навч. посібник] / Н.Б. Булгакова, В.О. Рахманов. К. : НАУ, 2012. 204 с.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : підручник за модульнорейтинговою системою навчання. 2-ге вид. К. : Центр учбової літератури, 2011. 384 с.
3. Жуков С. М., Самойлов В. В. Викладання психологічних дисциплін у сучасних навчальних закладах : навч. посіб. Артемівськ : ДонУЕП, 2015. 435 с.
4. Ковальчук В.І. Інноваційні підходи до організації навчального процесу. К.: Шкільний світ, 2011. С. 17-22.
5. Методика викладання психології у вищій школі : [навч. посіб.] / Ю. Ю. Бойко-Бузиль, С. Л. Горбенко та ін. К. : Атіка, 2012. 272 с.

6. Методика викладання психології у вищій школі: курс лекцій для студентів спеціальності 053 «Психологія» ОС «Магістр» / укладачі Щербан Т.Д., Алмаші С.І. Мукачєво : МДУ, 2017. 53с.

7. Стоюхіна Н.Ю. Методика преподавания психологии: история, теория, практика: учеб. пособие. 3-е изд., стер. М.: ФЛИНТА, 2016. 182 с.

Основні завдання для засвоєння навчального матеріалу та поточного контролю:

1. Підготувати доповідь (до 5 хвилин) за одним питанням заняття.
2. Підготуйте презентацію на тему: «Правила ведення дискусії / дебатів».
3. Спроектуйте методичний сценарій заняття із використанням одного з дискусійних методів (за вибором студента).

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте метод групової дискусія та його різновиди
2. Які методичні завдання доцільно вирішувати із застосуванням методу “круглого столу”.
3. Розкрийте методичний потенціал методу “Мозковий штурм”
4. Опишіть методику використання кейс-методу в навчанні психології
5. Установіть відмінності між методами інциденту та аналізу конкретної ситуації як різновидами кейс-методу.

Аналіз лекційного заняття

У відповідності з розкладом ____ __ 202__ р. проведено лекцію з предмету Методика викладання психології.

Тема: Методика підготовки та проведення лекції.

Гончаров Кирило Вадимович.

Спеціальність 012 Дошкільна освіта Курс I.

Група 1 Кількість осіб 15 Присутні 15.

Метою відвідування лекції став аналіз та оцінювання проведення лекції здобувачем магістерського рівня вищої освіти, аналіз методів та технік, застосованих під час лекції, виявлення рівня теоретичних знань та практичних компетентностей майбутнього викладача вищої школи.

Пара проводиться у лекційній аудиторії. Гігієнічні умови забезпечені: освітлювальний, повітряний, тепловий режим у нормі. Лекція розпочалася вчасно за розкладом.

Зміст лекції відображає науковість та відповідає сучасному рівню вивчення методики викладання психології. Теоретичний матеріал відібрано з різних джерел (сучасних), завдяки чому в лекції розкриваються погляди різних вчених на цю тему.

У ході лекції лектор-практикант стимулював активізацію мислення студентів, ілюструючи проблеми прикладами. У лекції матеріал було подано вичерпно й доступно, про що свідчить його результативність.

Лекція має чітку та методично грамотну структуру. Чіткість лекційного заняття визначається логічним взаємозв'язком окремих структурних частин, які оптимально витримані за часом, мають свою мету та зміст і відзначаються логічною завершенистю. Лектор дотримувався логіки проведення лекції: повідомив тему, мету, необхідну для засвоєння матеріалу літературу. Уміло проведено мотивацію навчальної діяльності студентів на всіх етапах заняття, що сприяє збудженню їхнього інтересу до вивчення нової теми, творчої діяльності.

Зміст лекції повністю відповідає вимогам навчальної програми, відображає доступність розуміння матеріалу; виокремлено головне в основній частині лекції та її висновках. Кваліфіковано реалізовано принципи навчання. Свідомому засвоєнню нового матеріалу слугувало методично правильно організоване повторення раніше вивченого матеріалу та актуалізація опорних знань, умінь і навичок студентів.

Лектор допомагав студентам у веденні записів (зміна темпу: уповільнений темп у найважливіших тезах) та використовували прийоми підтримки уваги, наводячи цікаві приклади, риторичні запитання та ін., застосовуючи епізоди з життєвого досвіду. Лектор стимулювала інтерес та висловлення запитань з боку студентів. Під час лекційного заняття використовувались наступні методи, прийоми та засоби навчання: бесіда (фронтальна, проблемна, дискусія), узагальнення, порівняння.

Викладач-практикант демонстрував ґрунтовне знання дисципліни. Вміло керував голосом та дикцією з емоційно-забарвленим тоном. Під час викладу лекції спостерігалась якість, чіткість, забарвленість, грамотність мовлення. Майстерність викладача виявилася у тому, що знання, набуті студентами на попередніх заняттях, вдало застосовувались і надалі, повторення оптимально співвідноситься з вивченням нового матеріалу таким чином, що для цього не потрібно спеціально виділяти час. Систематична робота викладача в даному напрямку дає студентам змогу повторювати матеріал без додаткових домашніх завдань та студіювання методичної літератури.

Мова: майбутній викладач використовує тематичну термінологію, чітко вимовляє звуки, слова, фрази, швидкість мовлення середня, тому студенти легко її сприймають. Мова образна, різноманітна.

Стиль педагогічного керівництва – демократичний.

П.І.Б. рецензента _____

Дата Підпис

Аналіз лекційного заняття

У відповідності з розкладом ____ __ 202__ р. проведено лекцію з предмету Методика викладання психології.

Тема: Семінарсько-практичні та лабораторні заняття як форми організації вивчення психології.

Гончаров Кирило Вадимович.

Спеціальність 012 Дошкільна освіта Курс I.

Група 1 Кількість осіб 15 Присутні 15.

Метою відвідування лекції став аналіз та оцінювання проведення лекції здобувачем магістерського рівня вищої освіти, аналіз методів та технік, застосованих під час лекції, виявлення рівня теоретичних знань та практичних компетентностей майбутнього викладача вищої школи.

Пара проводиться у лекційній аудиторії. Гігієнічні умови забезпечені: освітлювальний, повітряний, тепловий режим у нормі. Лекція розпочалася вчасно за розкладом.

Проведена практикантом лекція характеризується науковістю та відповідає сучасному стану вивчення методики викладання психології. Протягом заняття практикант стимулював активізацію мислення студентів, ілюструючи зв'язок науково-теоретичних знань із сучасними технологіями викладання у вищій школі. Лектор активно взаємодіяв з аудиторією, актуалізував їхні знання з необхідної теми, сприяв обговоренню проблемних питань.

Лекційний матеріал було подано вичерпно й доступно. Окремі структурні частини оптимально витримані за часом. Було дотримано логіку проведення лекції: повідомлено тему, мету, необхідну для засвоєння матеріалу літературу. Практикант подбав про поетапне обговорення, сприймання, розуміння, закріплення й застосування студентами навчального матеріалу. Свідомому засвоєнню нового матеріалу слугувало методично правильно організоване повторення раніше вивченого матеріалу.

Під час лекційного заняття використовувались наступні методи навчання: бесіда (фронтальна, проблемна, дискусія), узагальнення, порівняння. Також було використано засоби наочності: презентація, які ілюстрували тему лекції. Лектор дотримувався дидактичних принципів навчання та виховання. Практикант допомагав студентам у веденні записів (зміна темпу: уповільнений темп у найважливіших тезах) та використовували прийоми підтримки уваги, наводячи цікаві приклади, риторичні запитання, жарти та ін., застосовуючи епізоди із життєвого досвіду, стимулювала до запитань з боку студентів.

Отже, програмові вимоги виконано добре. Зміст лекції викладено чітко й зрозуміло, без граматичних помилок. Група засвоїла викладений у лекції матеріал, усвідомлювала й з легкістю відповідала на запитання, запропоновані лектором-практикантом, проявляла активність та ініціативу щодо обговорюваних пунктів плану лекції.

Викладач проявив тактовне ставлення до студентів, жести і міміка відповідні.

Мова: майбутній викладач використовує тематичну термінологію, чітко вимовляє звуки, слова, фрази, швидкість мовлення середня, тому студенти легко її сприймають. Мова образна, різноманітна.

Стиль педагогічного керівництва – демократичний.

Студенти активні, проявили інтерес до теми заняття. Рівень їх самостійного мислення високий. Вони чітко формують відповідь на поставлені запитання, ставлять запитання самі.

Мета лекції є досягнутою, на це вказує активність студентів під час опитування в кінці пари. Майбутній магістр раціонально використав відведений для лекції час.

П.І.Б. рецензента _____

Дата _____

Підпис _____

Аналіз практичного заняття

У відповідності за розкладом _____ 202__ р. проведено практичне заняття з предмету Методика викладання психології.

Тема: Активні методи навчання у викладанні психології.

Гончаров Кирило Вадимович.

Спеціальність 012 Дошкільна освіта Курс I.

Група 1 Кількість осіб 15 Присутні 15.

Протягом практичного заняття викладач активно взаємодіяв з аудиторією студентів, актуалізував їхні знання з попередніх тем та теми практичного заняття, сприяв обговоренню проблемних питань. Теоретичний матеріал та необхідні до виконання завдання викладались у доступній для аудиторії формі. Кількість вправ була адаптованою до відведеного на заняття часу.

Викладач дотримувався послідовності в проведенні заняття, використовуючи поетапне обговорення, сприймання, розуміння, закріплення й застосування студентами навчального матеріалу.

Під час практичного заняття використовувались наступні методи та прийоми навчання: бесіда (фронтальна, проблемна, дискусія), розповідь студентів, повідомлення, виконання індивідуальних завдань (письмових на дошці, та в робочих зошитах тощо), виконання практичних завдань (індивідуальних завдань, вправ), узагальнення, порівняння. Кваліфіковано реалізовано принципи навчання.

Оцінювання роботи студентів проходило відповідно до критеріїв, об'єктивно й аргументовано. Продумано й своєчасно задано домашнє завдання, його зміст впливає зі змісту практичного заняття, носить творчий характер, активізує студентів продовжувати самостійне вивчати теми та укладати висновки, поглиблювати й завершувати роботу, розпочату в аудиторії.

Викладач демонстрував ґрунтовне знання дисципліни, вмiло керував голосом та дикцією з емоційно-забарвленим тоном. Якість знань, умiнь i навичок студентiв неоднорiдна, але в переважнiй бiльшостi група усвiдомила й з легкiстю виконувала вправи, проявляла активнiсть та iнiцiативу щодо обговорюваних питань.

П.І.Б. рецензента _____

Дата _____

Підпис _____

Аналіз практичного заняття

У відповідності за розкладом _____ 202__ р. проведено практичне заняття з предмету Методика викладання психології

Тема: Методичні аспекти використання дискусійних методів навчання у викладанні психології

Гончаров Кирило Вадимович

Спеціальність 012 Дошкільна освіта Курс I

Група 1 Кількість осіб 15 Присутні 15

Практичне заняття відповідає наступним вимогам: усвідомлення викладачем і студентами необхідності вироблення навичок і вмінь, що мають професійну спрямованість; навчання студентів раціональних методів оволодіння навичками і вміннями; забезпечення самостійної діяльності кожного студента; дотримання системності і логічної послідовності у формування вмінь і навичок; розробка завдань з чіткою професійною спрямованістю; обов'язкове включення творчих завдань; систематичний контроль за виконанням практичних завдань.

До складових елементів практичного заняття належать наступні етапи роботи: повторення базового теоретичного матеріалу шляхом фронтальної бесіди у вигляді питань студентам з певною послідовністю або відповіді викладача на незрозумілі питання лекції; пояснення певного типу завдань з демонстрацією загальних шляхів та правил їх вирішення; організація вирішення завдань перед аудиторією; аналіз їх вирішення із опорою на теоретичний матеріал.

Методика проведення практичного заняття здобувачем-практикантом сприяла відпрацюванню умінь і навичок вирішення завдань, аналізу практичних ситуацій, використання нормативної та довідкової літератури. Студенти вивчали ті типові завдання, з якими їм прийдеться зустрітися в професійній діяльності. Одночасно, студентів навчали не тільки стандартним процедурам, але й пошуковій діяльності в процесі розв'язування практичних задач. В пошукових завданнях викладач-практикант дотримувався раціонального співвідношення традиційних і проблемних методів навчання.

Критеріями підготовки студентів до практичних занять стали: знання відповідної літератури, володіння методами досліджень, уміння робити логічні побудови, ілюструвати теоретичні положення самостійно підібраними прикладами. На практичному занятті студенти під керівництвом викладача-практиканта глибоко і всебічно обговорювали практичні завдання. Для посилення активності і закріплення знань викладач залучав до участі в обговоренні теоретичних і практичних питань якомога більшу кількість студентів. Це досягалося постановкою додаткових питань, спрямованих на розкриття, деталізацію різних аспектів основного питання, особливо практичного досвіду, складних ситуацій. Після обговорення кожного питання викладач надавав оцінку виступам студентів, акцентував увагу на найбільш суттєвих положеннях, проблемах і можливих варіантах їх вирішення.

У кінці заняття викладач-практикант виставив студентам оцінки за ступінь активності при обговоренні питань, за глибину засвоєння матеріалу, а

також за належне виконання індивідуальних завдань і вміння використовувати отриманий матеріал.

П.І.Б. рецензента _____

Дата _____

Підпис _____

План-конспект виховної години

проведеного в І групі здобувачів другого магістерського рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта педагогічного факультету здобувачем-практикантом Гончаровим Кирилом Вадимовичем

«УКРАЇНА - ЄДИНА КРАЇНА»

Мета: ознайомити студентів з історією здобуття державності України; формувати повагу до її символів; розвивати прагнення берегти та захищати рідну країну, мати активну життєву позицію; виховувати почуття патріотизму; удосконалювати вміння аргументовано доводити власні твердження. Усвідомити думку, що наявність у громадян різних поглядів з тих чи інших питань є природним станом громадянського суспільства при непорушності державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і демократичних засад державного устрою.

Сцена оформлена в національних символах України - кетяги червоної калини, вишиті рушники. По центру - Державний прапор України, Герб. Звучить гімн України.

До зали заходять ведучі:

Ведучий.

Буває часом сліпну від краси.
Спинюсь, не тямлю, що воно за диво,
Оці степи, це небо, ці ліси,
Усе так гарно, чесно, незрадливо,

Ведуча.

Усе як є - дорога, явори,
Усе моє - все зветься Україна.
Така краса, висока і нетлінна,
Що хоч спинись і з Богом говори.

Ведучий. Для українського народу, віками позбавленого власної державності та розірваного на частини між сусідніми країнами, проблема єдності завжди була особливо болючою і неймовірно складною. Особливо ця тема актуальна в світлі сьогоденних подій, які відбуваються у нашій державі і в східних регіонах зокрема. Як ніколи, важливо берегти світлу пам'ять незліченних жертв, протягом віків принесених українським народом на вівтар незалежності, соборності і державності. Територіальна цілісність України, самовідчуття українських громадян як єдиної нації, скріпленої кров'ю незламних борців, повинні залишатися непорушними. Лише в єдності

дій та соборності душ ми можемо розбудувати економічно й духовно багату, вільну й демократичну Україну.

Ведуча. Що означає слово «соборність»? Спочатку воно належало виключно до сфери богослов'я та релігійної філософії та означало добровільне єднання людей під покровительством християнської церкви на основі любові до Бога й один до одного. Пізніше набуло ширшого застосування і відійшло від суто релігійного змісту. Під «соборністю» стали розуміти об'єднання в одне державне ціле всіх земель, які заселяє одна нація на єдиній території. Соборність невіддільна від досягнення реальної державності, духовної єдності, забезпечення справжнього суверенітету і незалежності народу, побудови процвітаючої національної держави. Згодом до переліку її невід'ємних атрибутів додалась демократична побудова суспільства.

Читець (читає вірш П. Осадчук « Україна моя починається»)

Україна моя починається
Там, де туга моя
кінчається,
Край дороги, як пісня чаїна,
Починається Україна.

Україна моя починається Там,
де палуба грізно хитається,
Там, де в клекотах Чорного моря,
Б'є панцерник у царство горя.

Україна моя починається
Там, де панство навіки кінчається,
Де смереки у вільних Карпатах,
Як ракети, стоять на чатах.

Україна моя починається
Там, де доля моя
усміхається,
І, як небо, як даль солов'їна,
Не кінчається Україна.

Ведучий. Українська революція 1917-1921 років стала поштовхом для масового, бурхливого єднання східних і західних українців - наддніпрян і галичан - у військовій, політичній, освітянській та культурній сферах. Об'єднавчий рух мав двосторонній, зустрічний характер. Прийняття Акту Злуки стало величною маніфестацією єднання українських земель, виявом політичної консолідації національної еліти, днем народження єдиної незалежної соборної держави, української нації.

Ведуча. У січні 1919 року Українська Національна Рада у місті Станіславі прийняла ухвалу про злуку і надала повноваження своїй делегації завершити оформлення об'єднання двох держав. Президент Ради Євген Петрушевич наголосив: «По лінії з'єдинення не було між нами двох думок». І, нарешті, завершеного оформлення Акт Злуки дістав після ухвали Трудовим Конгресом. Акт Злуки спирався на споконвічну мрію українського народу

про незалежну, соборну національну державу. В наступні десятиліття вона стала основним чинником програмних цілей усіх течій національно-визвольного руху.

Ведучий. Нажаль, на початку ХХ століття реалізувати ідею соборності українцям не вдалося. Втрата державності знову перетворила єдність українських земель на ідеал. Наступним етапом на шляху соборності стали для українських земель важкі та кровопролитні 30-ті та 40-ві роки минулого століття. Друга світова війна змінила мапу України. Вперше у своїй історії наша держава соборувала майже всі свої землі. Обриси повоєнних кордонів УРСР сформувались у процесі україно-польського, україно-чехословацького, україно-румунського територіальних розмежувань та юридичному закріпленні західноукраїнських земель, що увійшли до складу УРСР протягом 1939-1945 років. Остаточо сучасна територія України сформувалася у 1954 році із приєднанням півострова Крим.

Ведуча. Останній етап соборування українських земель припав на кінець ХХ століття. Ставши незалежною у 1991 році, Україна отримала міжнародне визнання, затвердила територію, кордони якої були закріплені відповідними міждержавними угодами. Цілісність України була задекларована Верховною Радою України у 1991 і 1996 роках прийняттям відповідного Акту про державний суверенітет і Конституцію України. Нажаль, сьогодні, після анексії Криму Російською Федерацією, цю цілісність порушено.

(Звучить пісня Т.Петриненка «Боже, Україну збережи»)

Ведуча. Про соборність та незалежність України мріяло покоління шістдесятників, які обрали шлях боротьби за свободу творчості і права людини. До нього належали Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл, брати Горині, Іван Дзюба, письменники Василь Симоненко, Ліна Костенко, Євген Гуцало, Василь Стус, митці Віктор Зарецький, Алла Горська та інші.

Ведучий. Духовною опорою українського шістдесятництва, його натхненником, совістю і надією, став Іван Світличний, якому у вересні цього року виповнилося б 85 років. Саме навколо нього зосереджувався тогочасний ренесанс в Україні. Його погляди багато в чому визначали моральний клімат українського інакодумства. Літературознавець і лінгвіст, поет і критик, науковець, людина високоосвічена, він насамперед гуртував талановиту молодь, приваблюючи та вражаючи своєю безмежною відданістю українській справі. До нього тягнулися як до світла. Як більшість людей цього покоління, його не обминули тюрма та концентраційні табори. Неприйняття тодішньої дійсності, участь в акціях на захист української інтелігенції визначили його страдницьку долю...

Ведуча. Народився Іван Олексійович Світличний 20 вересня 1929 року в селі Половинкине Старобільського району Луганської області. Він, як Василь Стус та Іван Дзюба, був вихідцем зі Східної України, з Луганщини, краю, який, за словами Дзюби, «дехто хотів би відлучити від України, але який насправді був і залишається українським». Цікавим є той факт, що

значна частина українських дисидентів, попри усталений стереотип, походила не із Західної України, а з найбільше русифікованої Східної. Надія, сестра Івана, також була активно задіяна в дисидентському русі і так само, як брат, пройшла крізь табори.

Ведучий. На зламі 50-60-х років ХХ століття покоління молоді інтелігенції було сповнене надії і творчої енергії. В той період, коли ще тривала хрущовська відлига, місцем консолідації молоді української інтелігенції став Клуб творчої молоді, який розпочав роботу 1960 року. Одним із його співзасновників був Іван Світличний. Спочатку, дуже недовго, діяльність клубу була суто культурницькою. Виникли різні секції: поетична, літературна, скульптурна, музична, театральна. Молодь дискутувала, писала, творила. В ті роки домівка подружжя Світличних стає одним з основних місць зустрічей шістдесятників. Пригадувала Михайлина Коцюбинська:

Ведуча. «Невеличке помешкання Івана Світличного в Києві на Уманській, 35 стало осередком інтенсивного духовного життя, неофіційним Клубом творчої молоді. То була «світлиця, гостинно відчинена для людей доброго серця і доброї волі», - згадує Є. Сверстюк... Дуг почували себе як удома Василь Симоненко й Іван Драч, Опанас Заливаха й Алла Горська, Іван Дзюба і Юрій Бадзьо, Галина Севрук і Василь Стус, Ігор Калинець і Василь Голобородько. Тут ми відкривали для себе Плужника, Антонича, Зерова. Тут знайшов свій духовний дім Василь Симоненко - Іван був його першим критиком і порадиником, пускав у світ його «захаяльні» вірші й «Щоденник»... Тут, у цій хаті, записувався на плівку Симоненків «Злодій» та інші поезії, завдяки чому його голос зберігся для нащадків... Тут вони знаходили теплу усмішку, підбадьорливе слово, життєдайний духовний (та й не лише духовний!) харч, невибагливу, але безвідмовну ночівлю...».

Ведучий. «Не володіючи ораторським хистом, Світличний якимось непомітно й ненав'язливо опинявся в центрі кожної культурної акції... Він був душею самвидаву, цього чи не найреальнішого досягнення 60-х у суспільному поступі... Світличний був живим містком між Східною й Західною Україною, між Києвом і Львовом. Багатьох своїх колег і друзів, зокрема й мене, саме він увів до літературно-мистецьких кіл Львова. Так здійснювалося справжнє національно-культурне єднання. Сьогодні воно видається самозрозумілим, тоді ж його треба було утвердити. І в цьому безперечна заслуга Світличного...»

Ведуча. 30 серпня 1965 року - його, науковця, чекав перший арешт, звільнення 30 квітня 1966 року зі статусом «соціально небезпечного»; 1972 року - другий арешт, звинувачення за статтею «Антирадянська агітація і пропаганда», судовий вирок 1973 року: сім років таборів суворого режиму й п'ять років заслання. Загалом він перебував у спецізоляторі КДБ два роки й два місяці, у таборі - чотири роки десять місяців, на засланні - п'ять років, всього - дванадцять років страждань.

Доктор філологічних наук Григорій Сивокінь зазначив:

Ведучий. «Генієм доброти ми називаємо Світличного чи не в один голос. Але не забуваймо, яким різким, непримиренним виступав він - почитаймо

його вірші - до тих, хто замовк, припишк, як тільки гримнуло з ясного неба. Заповітом не тільки племінникові Яремі, а й всім хто вважає себе мужчиною, ... є Іванові афористичні слова «Як не я, тоді хто? Не тепер, то коли?».

Читець (читає вірш І. Світличного «Як не я, тоді хто?»)

Ми - мужчини, й за кодексом честі ми чинимо -

Не для вигод і пільг, не для слави й хвали.

Є високий, шляхетний закон між мужчинами:

Як не я, тоді хто? Не тепер, то коли?...

...Ми, мужчини, на інших кивати не любимо.

Кажеш, гіді багато? А ви де були?

Ми питаєм, як слід, і себе не забудемо:

Як не я, тоді хто? Не тепер, то коли?

Ти - мужчина? Ти - справжній мужчина?

Прекрасно.

Хай вітри, хай шторми, хай дев'яті вали,

Стій, мов скеля, й пильнуй наш девіз, наше гасло:

Як не я, тоді хто? Не тепер, то коли?

Демонструється фільм про І. Світличного «Невідоме з історії»

Ведуча. Масштабні громадські протести в Україні, які почалися в листопаді 2013 року, здобули підтримку на всіх континентах, отримали досить влучну назву: Революція Гідності.

Справді, ми бачимо в ці дні історичний приклад того, як гідність повстала проти беззаконня, владної тиранії і знищення прав людини; як висока культура і масовий соціальний протест протистоїть дикунству і вузьколобості владомощців. Як солідарність і братерство, взаємоповага і доброзичливість між сотнями тисяч людей, згуртованих довкола спільної мети, освітлює морок залякувань і репресій проти найбільш безстрашних і свободолобивих громадян, що стали головною загрозою для панівної системи. Чим була революція для кожного з нас? Майдан насамперед став випробуванням на гідність.

Ведучий. Гідність - це поняття моральної свідомості, яка виражає уявлення про цінність людини, як моральної особистості, а також категорія етики, яка означає особливе моральне ставлення людини до самої себе, і ставлення до неї з боку суспільства, у якому визнається цінність особистості.

Ведуча. Поняття гідності вживається в законодавствах численних країн та в міжнародному праві, зокрема, у Цивільному кодексі: гідність визнано особистим немайновим благом, 201-ша стаття; задекларовано право на повагу і недоторканність «гідності та честі» фізичних осіб, пункти 1,2 297-ої статті; зафіксовано право фізичних осіб звернутися до суду з позовом про захист їх гідності та честі, третій пункт 297-ої статті; пониження «честі та гідності фізичної особи» визнано моральною шкодою, яка підлягає відшкодуванню, як наголошує 23'-тя стаття.

Ведучий. 21 листопада 2013 року, всього за тиждень до запланованого підписання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, голова діючого Кабінету Міністрів оголосив, що підписання не буде,

принаймні, протягом тижня на майбутньому саміті у Вільнюсі. Те, що сталося після цього - був спонтанний народний протест по всій Україні, який розвинувся в добре організовану національну революцію, котра, в кінцевому рахунку, зосередилася в столиці України - Києві.

Ведуча. Революція отримала назву - Євромайдан, але цей термін охопив її суть тільки до ночі з 30 листопада на 1 грудня. У ту ніч український режим наказав своєму спеціальному підрозділу міліції «Беркут» розігнати протестантів, більшість із яких була молодь. Їх били гумовими та пластиковими кийками. Багато хто з протестуючих студентів отримав важкі поранення, один з них помер, і кілька були заарештовані. Але це призвело до того, що люди масово почали виходити на вулицю, і протест перетворився в Єврореволюцію. Її вимоги тепер включали кримінальне переслідування тих, хто замовив напад, звільнення Кабінету Міністрів, відставку тодішнього Президента України та демократичні вибори з наступним референдумом. Підписання угоди про асоціацію з ЄС більше не було єдиною кінцевою метою. Пізніше були наступні спроби розігнати Майдан, але в кожному випадку люди вистояли.

Звучить пісня «Брат за брата». Демонструється відеокліп *Ведуча*. Ця революція була не лише за людську, а й за національну гідність. Ймовірно, що для різних верств суспільства і, можливо, навіть для кожного українця особисто, це означає щось своє. Гідність означає - жити як європейці, позбавитися від російського гноблення, почуття меншовартості.

Революція - це не протистояння Заходу й Сходу, не протистояння України й Росії - це протистояння між тими, хто має гідність, і тими, хто не тільки не має її, а й взагалі не розуміє, що це означає.

Ведучий. Ще в грудні 2013 року блогери створили кліп на пісню лідера російської рок-групи «Машина времени» Андрія Макаревича «Брошений Богом мир».

Демонструється відеокліп *Ведучий*. «Я стою не за Євромайдан, я стою за єдину Україну», - так сказав двадцятирічний Сергій Нігоян, громадянин України вірменського походження, один з охоронців Євромайдану. Він народився та проживав у селі Березнуватівці Солонянського району Дніпропетровської області, був єдиною дитиною в сім'ї. Батько та мати - вірмени. Родина переїхала жити в Дніпропетровську область з прикордонного з Азербайджаном села Навур, рятуючись від війни в Нагірному Карабасі. Сергій активно займався карате, в 2012 році посів третє місце на чемпіонаті Дніпродзержинська з кіокушинкай карате. Захоплювався радіотехнікою. Мріяв вступити до Дніпропетровського театральнo-художнього коледжу та вчитися на актора.

Ведуча. Однокласниця Нігояна розповіла: «Сергій із самого малку запам'ятався своїми патріотичними пориваннями. Спершу це було захоплення Вірменією. Він навіть часто вірменський прапор носив з собою. Самотужки вивчав культуру своєї історичної батьківщини. Проте побувати у Вірменії Сергієві так і не довелося, хоч і неабияк про це мріяв. А потім його патріотизм дедалі більше почав ставати українським. І до цього він

поставився із притаманним йому запалом. Нігоян дуже любив вірші Тараса Шевченка, деякі з них знав напам'ять. Коли почали вивчати історію України - теж вивчав її просто жадібно. У нашому класі він був єдиним вірменином. Але й найбільшим українцем у класі, якщо можна так висловитися. Бо він українську національну ідею справді пропускав через свої душу і серце».

Ведучий. Сергій Нігоян не перебував у радикально налаштованих організаціях, не підтримував жодного з партійних лідерів і жодного разу не був помічений у провокаціях або бійках. Тим часом на Майдані він був добре відомий. «Це моє майбутнє теж. Мені жити в цій країні», - відповідав Сергій українською мовою на запитання, чому він тут. 22 січня 2014 року він загинув

від поранень в голову, шию і груди, спричинених свинцевою картечкою під час подій біля стадіону «Динамо» на Грушевського.

Ведуча. Журналіст грузин Георгій Гонгадзе у 2000-му, як і український вірменин Сергій Нігоян у 2014-му, стали символом боротьби за українську свободу й демократію. Символом кривавої боротьби...

Демонструється фільм «Сергій Нігоян. Наш Шевченко»

Читець (читає вірш Т. Гримарович «Пам'яті Небесної Сотні»)

Коли, здавалось, вже була
несила В бою пекельнім
правду боронить - Із неба
сотня ангелів злетіла До тих,
хто йшов країну захистить.
Вони в бою не стали на коліна,
Не побоялись смерті та війни.
Бо понад все любили
Україну Її найкращі,
вірнії сини!
Ці хлопці йшли без страху за свободу,
Без зброї - проти куль і снайперів,
Щоб на Майдані стяг свого
народу Розлого, вільно, вічно
майорів!
Їх боротьба священна осявала -
У душах їх такий вогонь горів,
Що навіть ангелів
подивувала Палка
відвага мужніх вояків.
Та впав один, за ним від кулі - інші...
І на Майдані - зупинився час.
У цій лункій, такій безмежній
тиші Вони лишилися вічними
для нас.
Небесна Сотня - це Героїв сила,
Небесна Сотня - наш дороговказ.

Хоч душі їх у небо відлетіли -
Вони незримо в серці повсякчас.
Ми знаємо: Герої не вмирають
- Дорослі, літні, вбогі чи малі
Вони з висот за нами
наглядають,
Щоб гідно ми жили на цій землі!

Ведучий. Найбільша у новітній історії України трагедія сталася 20 лютого 2014 року. У цей день безжальні вбивці диктатора Віктора Януковича на Майдані Незалежності у Києві розстріляли понад сім десятків найкращих синів нації. Їх назвали Небесною Сотнею. Із 104 загиблих свої життя за Україну поклали четверо волинян. Прикро, але хлопці не встигли вписати себе у генетичний код нації. А вони б, без сумніву, подарували країні гарних діточок, які при таких батьках обов'язково стали б патріотами. Не судилося, не встигли...

Ведуча. Іван Тарасюк

28 січня йому виповнився 21 рік. Жив із батьками в селі Залісоччя поблизу Олики Ківерцівського району. Сусід Тарасюків по вулиці Михайло Білокуров про Іванка (так називали його односельці) розповідає, що він завжди був усміхнений і охочий до спілкування. Як і будь-який хлопчисько, полюблив футбол, стояв на воротах. Грав на першість району за футбольну команду із сусіднього селища Олика. Непогано вчився. Закінчив Олицьку школу. Вступив у медичний коледж «Монада» в Луцьку. Готувався стати медиком. Відслужив в армії - в інженерних військах у Дніпропетровську. Був єдиним сином у батьків, єдиною їхньою опорою. На Майдан поїхав у ніч із вівторка на середу, коли надійшла інформація про штурм. Мамі й татові нічого не сказав. Лише у середу зі столиці зателефонував батькові й пояснив: «Хто ж поїде, якщо не я?» Просив не говорити матері. Наступний дзвінок від Івана був уранці в четвер. Останні слова, сказані батьку: «Все, тату, ми йдемо у наступ».

Іван Тарасюк був одним із перших, у кого влучила куля снайпера.

Ведучий. Василь Мойсей. 23 березня йому могло б виповнитися 22 роки. Родом із м. Ківерці. Навчався в Луцькому інституті розвитку людини Університету «Україна» на 4-му курсі факультету соціальних комунікацій і реабілітації. Обрав благородний фах - допомагати людям поліпшувати здоров'я. Мав активну громадянську позицію, був активістом Ківерцівської міської організації ВО «Свобода». Приїхав на Майдан до Києва в ніч із 18 на 19 лютого.

На своїй сторінці у соціальній мережі незадовго до смерті написав: «Краще вмерти вовком, ніж жити псом». Уранці 20 лютого 2014 року на вулиці Інститутській у Василя влучив снайпер. Його не врятувало те, що був у цивільному бронезилеті. Куля пошкодила важливі кровеносні судини.

Помер у 17-й столичній лікарні від вогнепального поранення у грудну клітку. В хлопця залишилися мама, сестра. Був похований 23 лютого в

Луцьку на Меморіалі Слави. Провести в останню путь Василя вийшли десятки тисяч людей. Вони скандували: «Герої не вмирають!».

Ведуча. Сергій Байдовський

Йому було лише 23 роки. Родом хлопець із м. Нововолинська. Жив у 15 мікрорайоні, закінчив школу та Луцький інститут розвитку людини Університету «Україна». Працював на магістральних нафтопроводах «Дружба» в Дрогобичі. У нього велика родина.

На Майдані був не один раз. Востаннє поїхав зі Львова у ніч на 20 лютого. Його проводжала дівчина Світлана, з якою планував одружитись одразу після революції. Мріяв про свою сім'ю і був би гарним батьком. Не встиг... Він багато чого не встиг. На барикадах пробув лише кілька годин.

Світлана так написала про коханого у соцмережі: «Наша зустріч була загадковою: він стояв на пероні Львівського вокзалу, а я приїхала пасажиркою дизель-поїзда Ковель-Львів. Так почалося моє студентське життя. Кожну річницю наших відносин ВІН приводив мене на те місце і дякував. Дякував за те, що ми разом, і за те, що я його терплю... Завжди говорив, що я сильна. І заради НЬОГО я старатимусь такою бути... Хотів, щоб я захистила кандидатську дисертацію. Хотів купити машину, житло. Одного разу КОХАНИЙ мені сказав, що колись у нас буде свій дім за містом. Прийшовши з роботи, ВІН гратиметься з нашими дітьми, а я пектиму йому сирники, піцу та варитиму червоний борщ... Планів і мрій було багато. Але в якусь одну мить усе пропало безслідно... »

Сергія Байдовського вбила куля снайпера 20 лютого.

Ведучий. Едуард Гриневич. 31 травня йому мало виповнитися 29 років. Народився й останній рік жив у селі Деревок, що на Любешівщині. Закінчив Рівненський гуманітарний університет за спеціальністю «Комп'ютерні технології». Навчання оплачував сам. Працював у Луцьку в «Інтертелекомі», потім приїхав у рідне село. Ремонтував односельчанам мобільні телефони, проводив Мережу. Всім допомагав. Хотів поїхати на заробітки за кордон. Як розповіла його добра подруга і сестра Наталя, на Майдан Едик їздив тричі. Востаннє вирушив у неділю, 16 лютого. І вже не повернувся. «Поки не почнуть стріляти, вони на компроміс не підуть», - сказав хлопець у телефонній розмові. А в соцмережі написав: «У пошуках кращого майбутнього ми зобов'язані підтримати революцію! Дорослі, не будьте байдужими: якщо не ви, тоді хто - ваші діти будуть захищати свободу... Я впевнений, що найголовнішою метою революції є не дозволити Януковичу і його «общаку» залишитися при владі».

У четвер вислав Наталі щоденник, у якому описав те, що робилося на Майдані в останні дні. 20 лютого його не стало: вбито снайперським пострілом у голову.

За сценою говорить:

Ведучий. Вшануємо пам'ять всіх загиблих героїв хвилиною мовчання.

Хвилина мовчання *Ведуча.* Вічна пам'ять Героям! А завдання живих - не забувати їхніх рідних і покарати винних.

Суспільство втратило своїх кращих синів. А батьки, сім'ї - найдорожче, що тільки може бути, - дітей.

Читець (читає вірш С. Чабан «А на моїй землі іде війна»)

А на моїй землі іде війна,
Стріляють танки і ревуть гармати.
Сповита горем, в чорному вбранні,
Сльозами вмилає не одна вже мати.
Найкращі з кращих падають від куль,
Грудьми своїми землю прикривають.
Сумним набатом в селах і містах,
Звучать слова: «Герої не вмирають!»
Вони живуть навіки у серцях і
в пам'яті народу України.
І не дозволять нашим ворогам
Перетворить Вітчизну на
руїни.
Ми вистоїм. Здолаємо катів,
Як маків цвіт розквітне Україна!
На тих місцях, де йдуть тепер бої,
В земнім поклоні схилиться калина.

Ведучий. Минуло більше ніж півроку із того моменту, як загинули вони - герої, яких народила революція Майдану. Тепер нашу Україну ціною своєї крові, а інколи й життя оберігають учасники АТО в Донецькій та Луганській областях.

Ведуча. Група українських кінематографістів зняла відеосюжет, в якому поспілкувалася з хлопцями, які пішли воювати за Україну. «Мене не призивали, я прийшов добровільно. Вважаю, що захищати свою землю і свій народ - найсвятіша задача кожного чоловіка», - каже один із солдатів.

«На даному етапі, російські війська - це ворог. Такі самі слов'яни, як і ми. Ми боронимо землю, ми не наступаємо. Але оборонятися можемо до Москви»,

- говорять хлопці. Всі вони кажуть, що знаходяться в зоні АТО добровільно: «В нас дух козацький незламний».

Демонструється відеосюжет

Читець (читає вірш П. Мах «...Українцем будь»)

Ласкавість неба голубу,
Златавість поля на крайліссі Віддам, щоб серцем ти
вознісся, - І українцем будь!

Нелегку справді
боротьбу Тобі
прийдеться подолати,
Аби жила Дніпрова
мати, - І українцем
будь!

Забудь про вікову журбу,

Не підпирай чужого тину,
Люби незрадно Україну, - І українцем будь!

Ведучий. Реальна соборність України сьогодні означає не просто підпорядкованість українських земель, а громадянське порозуміння усіх регіонів нашої країни. Це національна ідея, яка зумовлює консолідацію українців. Адже всі ми - донеччани, луганчани, кияни, волиняни, галичани, подоляни, полтавчани, слобожанці, закарпатці, кримчани - є єдиним народом. Відчуття єдності допомагає нам будувати свою державу, свою правду і свою волю, як заповідав Великий Кобзар українського народу Тарас Григорович Шевченко. Бо саме в єдності - наша сила і наше майбутнє!

Читець (читає вірш Д. Чередниченко «Єдина Україна»)

Нехай ніхто не половинить,
Твоїх земель не розтина,
Бо ти єдина, Україно,
Бо ти на всіх у нас одна.
Одна від Заходу й до Сходу Володарка земель і вод -
Ніхто не ділить хай народу,
Бо не поділиться народ.
І козаки, й стрільці січові За тебе гинули в полях.
У небесах сузір'я Лева
Нам світить на Чумацький Шлях.
Стражденна чаєчко-небого,
Єдині два твої крила.
Виходим, нене, у дорогу,
Аби ти вільною була.
Нехай ніхто не
половинить Твоїх
земель, не розтина,
Бо ти єдина, Україно,
Бо ти на світі в нас одна.

Ведуча. Україна заплатила надзвичайно високу ціну за те, щоб Гідність була першою із чеснот кандидата на будь-яку посаду в Україні. І сьогодні можна сказати, що певні якісні зміни вже є. Реформи будуть болісними. Мабуть, кожен відчує це на власному гаманці. Однак буде шалена компенсація через кращу якість життя: більш якісні дороги, кращий доступ до медичного обслуговування та освіти. Ми станемо щасливішими!

Ведучий. Шлях до гідного життя непростий, треба змінюватися і у власному сприйнятті світу, і у суспільних відносинах. Тимчасове погіршення економічного добробуту, яке слід очікувати при проведенні реформ, не повинно вести до зневіри, а навпаки - до посилення віри в краще майбутнє України. Сподіваємося, що найзаповітніше бажання українців сьогодні - жити під мирним небом єдиної України без війни - здійсниться.

Читець.

За соборну вільну Україну
Аз молюся, Боже мій, до
Тебе:
Україну, мову солов'їну,
Край пшеничний під блакитним небом,
Ріки збережи й сади веселі,
Ароматами медів залиті, їх дари солодкі, соковиті;
Низпошли нам злагоди в оселі,
У Твоїй руці - Твої ми діти;
Миру, ласки дай містам і селам,
Огради од фарисейства й злоби;
Лихо одверни, тяжкі хвороби,
Юрби заздрих, нищих та облесних;
Сподоби розквітнуть на просторах Яко на земних,
так і небесних.

Демонструється відеокліп (*Звучить церковний Гімн України «Боже Великий, Єдиний, храни!»*)

Ведучий. На цьому наш виховний захід добігає свого Будьмо ж гідними громадянами нашої держави!

Ведуча. І нехай нас береже Господь Бог!..

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан факультету _____

« ____ » _____ 20__ р.

П Л А Н

організаційно-виховної роботи куратора

академічної групи I курсу другого магістерського рівня вищої освіти педагогічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» на II семестр 2020/2021 навчального року

Паспорт групи

1. У групі всього 15 студентів, у тому числі відмінники

навчається на 75 – 100 балів _____

навчаються лише на 60 – 74 бали _____

мають борги за попередній семестр _____

Нові студенти в групі _____

2. Пільгові категорії студентів _____

3. Актив групи: староста Давидова Дар'я Олексіївна; заст. старости Тюріна Олена Володимирівна.

4. За попередній семестр: а) відвідування навчальних занять _____

б) успішність _____

в) якість знань _____

г) рейтинг групи (місце) _____

5. Список студентів, що мешкають у гуртожитку, на приватних квартирах

Прізвище, ім'я, по батькові студента	Гуртожиток, кімната	Приватна квартира (адреса)
1.Бабинець Анастасія Олександрівна		Приватна квартира
2.Гречишкіна Наталія Павлівна	Гуртожиток	
3.Грицишина Людмила Романівна		Приватна квартира
4.Давидова Дар'я Олексіївна		Приватна квартира
5.Дашенко Олександра Володимирівна	Гуртожиток	
6.Ємцева Ольга Миколаївна	Гуртожиток	
7.Загорулько Ганна Олександрівна		Приватна квартира
8.Калмикова Ангеліна Юріївна		Приватна квартира

9.Кочнева Софія Сергіївна		Приватна квартира
10.Меркулова Любов Андріївна	Гуртожиток	
11.Селезньова Карина Сергіївна		Приватна квартира
12.Тюріна Олена Володимирівна	Гуртожиток	
13.Черлат Наталія Валеріївна	Гуртожиток	
14.Чубкова Олександра Вікторівна		Приватна квартира
15.Шевченко Юлія Володимирівна	Гуртожиток	

Графік проведення кураторських годин
(вівторок, 14.30 год., ауд. № 13)

Заходи

№	Захід (форма і назва)	Дата	Відповідальний виконавець
1. Навчальна робота (заходи, спрямовані на розпізнавання активності студентів, формування культури навчальної праці, допомоги невстигаючим студентам)			
1.	Тренінг «Основи ефективного тайм менеджменту»	02.02.21 р.	Куратор, актив групи
2.	Бесіда «Формування культури навчальної праці здобувача вищої освіти»	протягом року	Куратор, актив групи
3	Бесіда «Як можна зробити час перебування у ЗВО максимально корисним?»	протягом року	Куратор
4	Надання необхідної консультативної допомоги здобувачам, які навчаються за індивідуальним планом	протягом року	Куратор
2. Організаційна робота (робота з активом групи, збори студентів, організація до будь-якого виду суспільно корисної діяльності)			
5	Вивчення психологічного клімату та міжособистісних взаємин у групі (анкетування, тренінг)	23.02.21	Куратор
3. Національно-патріотичне виховання студентів, що передбачає: формування національної свідомості і відповідальності за долю України; виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті; культивування кращих рис української ментальності (працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою та ін.); виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій			
6	Перегляд і обговорення документальних фільмів «Зима, що нас змінила», «Революція Гідності», присвячених історичним подіям в Україні (2013 – 2014 року).	09.02.21 р.	Актив групи
7	До Дня пам'яті і примирення тематична виховна година «1939-1945. Ніколи знову»	04.05.21 р.	Куратор,
4. Інтелектуально-духовне виховання, що передбачає: розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, мислення; виховання потреби самостійно здобувати знання та готовності до застосування знань, умінь у практичній діяльності; реалізація особистісного життєвого вибору та побудова професійної кар'єри на основі здібностей, знань, умінь і навичок; виховання здатності формувати та відстоювати власну позицію; формування особистісного світогляду як проекції узагальненого світосприймання			
8	Тренінг «Як працювати над життєвим планом»	13.04.21 р.	Куратор
9	Тренінг «Що таке саморозвиток»	11.05.121 р.	Куратор

5. Громадянсько-правове виховання передбачає: прищеплення поваги до прав і свобод людини та громадянина; виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів України; виховання громадянського обов'язку перед Україною, суспільством; формування політичної та правової культури особистості; залучення студентської молоді до участі у добровільних акціях і розвитку волонтерського руху			
10	Дискусія «Я – громадянин України»	16.02.21 р.	Актив групи
6. Моральне виховання передбачає: формування почуття власної гідності, честі, свободи, рівності, працелюбності, самодисципліни; формування моральної культури особистості, засвоєння моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань; становлення етики міжнетнічних відносин та культури міжнаціональних стосунків			
11	Година спілкування «Моя матуся – найрідніша людина на землі»	02.03.21 р.	Актив групи
7. Екологічне виховання передбачає: формування основ глобального екологічного мислення та екологічної культури; оволодіння знаннями та практичними вміннями раціонального природокористування; виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство; виховання готовності до активної екологічної та природоохоронної діяльності			
12	Бесіда «Екологічні проблеми України та світу»	20.04.21 р.	Куратор
13	Дискусія «Чорнобиль – трагедія, що залишиться в наших серцях»	27.04.21 р.	Куратор
8. Естетичне виховання передбачає: розвиток естетичних потреб і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності; формування у молоді естетичних поглядів, смаків, які ґрунтуються на українських народних традиціях та кращих надбаннях світової культури; вироблення умінь примножувати культурно-мистецькі надбання народу, відчувати і відтворювати прекрасне у повсякденному житті			
14	Екскурсія «Митці Слов'янська»	09.03.21 р.	Куратор
9. Фізичне виховання та утвердження здорового способу життя передбачає: виховання відповідального ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя; формування знань і навичок фізичної культури в житті людини; забезпечення повноцінного фізичного розвитку студентів; фізичне, духовне та психічне загартування; формування потреби у безпечній поведінці, протидія та запобігання негативним звичкам, профілактика захворювань; створення умов для активного відпочинку студентів			
15	До Всесвітнього дня боротьби з тютюнопалінням бесіда «Я за здоровий спосіб життя!»	25.05.21 р.	Актив групи
10. Трудове виховання: формування особистості, яка свідомо та творчо ставиться до праці в умовах ринкової економіки; формування почуття господаря та господарської відповідальності; розвиток умінь самостійно та ефективно працювати			
16	Бесіда «Майстри своєї справи (досвід провідних викладачів педагогічного факультету)»	18.05.21 р.	Куратор, актив групи
11. Економічне виховання: ознайомлення молоді із законами ринкової економіки, шляхами підвищення її ефективності, вдосконалення виробничих відносин, системою і методами управління виробництвом; формування здатності до економічного мислення, вміння оволодівати новими методами і прийомами праці; виховання почуття і рис ефективного господаря; розвиток здорових матеріальних потреб, умінь розпоряджатися грошима. У сфері особистого життя економічна діяльність передбачає: планування та організацію особистого бюджету, доходів та витрат сім'ї; економічно обґрунтоване оцінювання товарів, які купуються для особистих потреб, їх раціональне використання; раціональне ставлення до свого здоров'я, режиму і способу життя			

17	Круглий стіл «Фінансова грамотність – запорука успішного життя»	16.03.21 р.	Актив групи
12. Робота з органами студентського самоврядування			
18	Обговорення плану навчально-виховної роботи академічної групи на 2 півріччя	23.03.21 р.	куратор
19	Організація самоврядування в групі та надання допомоги структурам в здійсненні організаційно-масової роботи	30.03.21 р.	куратор
20	Надання необхідної допомоги в організації пізнавального дозвілля студентів, залученні їх до різноманітних видів діяльності з урахуванням інтересів і соціальних запитів	протягом року	куратор
21	Допомога активу групи в проведенні різноманітних форм виховної роботи.	протягом року	куратор
22	Методична допомога студентам в усвідомленні та здійсненні основних функцій самоврядування навчально-виховної, громадської, організаційної тощо.	протягом року	куратор

Графік відвідування студентів, що мешкають у гуртожитку, на приватних квартирах

№	Кого відвідати	Дата	Позначка про виконання
1			
2			

Куратор академічної групи _____

Самоаналіз виховного заходу

Тема: Україна - єдина країна

1. Загальні відомості про виховний захід.

Здобувачем другого магістерського рівня вищої освіти К.В.Гончаровим було проведено виховний захід з теми «Україна - єдина країна», в якій він виступив у якості розробника та організатора. Метою виховного заходу стало ознайомлення студентів з історією здобуття державності України; формування поваги до її символів; розвиток прагнення берегти та захищати рідну країну, мати активну життєву позицію; виховання почуття патріотизму; удосконалення вміння аргументовано доводити власні твердження. Даний захід також націлено на усвідомлення думки про те, що наявність у громадян різних поглядів з тих чи інших питань є природним станом громадянського суспільства при непорушності державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності і демократичних засад державного устрою.

2. Особливості підготовки до проведення виховного заходу, організаційні труднощі.

За результатами проведення виховного заходу можна зробити висновок, що здобувачем було проведено велику роботу з підготовки та організації заходу такого рівня. Викладач-практикант вивчив та проаналізував значну кількість конспектів виховних заходів, кураторських годин, що сприяло створенню власного сценарію. К.В.Гончаров вміло розподілив ролі між студентами групи, провів напередодні декілька репетицій, на яких було відпрацьовано вузлові моменти сценарію виховного заходу. К.В.Гончаров залучив усіх студентів до дружної, злагодженої роботи колективу, що сприяло формуванню позитивних відносин, співробітництва, взаємодопомоги, відповідальності. Практикант визначив функціональні обов'язки та повноваження кожного студента, конкретні терміни виконання окремих завдань.

3. Особливості проведення виховного заходу.

Відзначимо готовність студентів до проведення заходу; гарне оформлення приміщення, наявність необхідного технічного обладнання, наочності, використання технічних засобів. Виховний захід відрізняється своєю структурністю, чіткістю, організованістю, злагодженістю у проведенні, раціональністю використання часу. Під час проведення виховного заходу практиканту вдалося встановити тісний контакт між усіма студентами групи, створити чудову святкову атмосферу та позитивний емоційний настрій від його проведення.

Під час виховного заходу було враховано вікові особливості студентів. Кожен здобувач мав можливість відвертого обміну думками. Виховний захід носив характер діалогу, стимулював студентів до дискусії, до вироблення єдиної думки.

4. Загальні висновки.

Отже, що під час проведення виховного заходу було досягнуто поставлену мету. Під час проведення виховного заходу панувала позитивна морально-психологічна обстановка. Поведінка студентів була природньою,

відчувалася їхня активність, зацікавленість, позитивне ставлення до заходу. Поведінка куратора-практиканта також була спокійною й природньою, тон мовлення був коректний, стиль поведінки та ставлення до студентів – демократична. Відзначаємо сформований у К.В. Гончарова педагогічний такт, повагу до самостійних думок, пропозицій, рішень учасників освітнього процесу. Усі студенти академічної групи були активними учасниками виховного заходу. Варто відзначити емоційне забарвлення та патріотичний настрій усіх учасників заходу. Також наголосимо на гарних позитивних моментах взаємодопомоги та самостійної роботи здобувачів вищої освіти над відпрацюванням поставлених завдань під час підготовки та організації виховного заходу. Виховну годину було проведено на високому організаційному рівні. Варто зазначити патріотичний настрій всіх учасників заходу. Учасники отримали моральне та емоційне задоволення від участі в заході.

Звіт виробничої асистентської та науково-дослідної практики
здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 курсу
факультету гуманітарної та економічної освіти
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
денної форми навчання
Гончарова Кирила Вадимовича

Практика є складовою частиною навчально-виховного процесу підготовки магістра. Вона забезпечує поєднання теоретичної підготовки майбутніх викладачів з їх практичною діяльністю, сприяє формуванню творчого ставлення до викладацької праці, визначає ступінь професійної здатності, озброює магістрантів досвідом майбутньої професійної діяльності. Реалізація функцій посади викладача вимагає від магістра теоретичних знань, практичних вмінь і навичок щодо предмета діяльності - відповідної дисципліни фундаментального або професійно-орієнтовного циклу підготовки фахівця; продукту діяльності - опрацювання інформації в межах обраної дисципліни за окремими темами згідно з робочою програмою курсу у вигляді опорних конспектів лекційних занять та методичних розробок для проведення семінарських чи практичних занять; процедури діяльності - способу передачі інформації студентській аудиторії через проведення семінарських, практичних занять згідно з графіком навчального процесу відповідно до робочої програми.

Метою здійсненою практики стало поглиблення і закріплення знань з питань організації і форм здійснення навчально-виховного процесу, їх наукового та навчально-методичного забезпечення; формування вмінь і навичок опрацювання активних методик викладання професійно-орієнтовних дисциплін фахового напрямку; формування вміння вирішувати конкретні методичні завдання згідно умов педагогічного процесу; виховання в студентів магістратури потреби систематичного поновлення і творчого застосування теоретичних знань і практичних навичок; розвиток педагогічних компетенцій, узагальнення систематизація та поглиблення загально педагогічних знань, умінь і навичок виховної роботи зі студентами ЗВО, підготовка магістрів до виконання основних функцій куратора-наставника академічної групи.

Мною було проведено два лекційних та практичних заняття, дві кураторські години. Взято участь у науковій конференції, у підготовці та проведенні засідання гуртка, підготовлено та подано до друку тези доповіді для науково-практичної конференції тощо.

Основними завданнями, які були вирішені під час практики є: формувати вміння проводити лекційні, семінарські, практичні заняття з використанням сучасних методів та технологій навчально-пізнавальної діяльності; закріплювати, поглиблювати та узагальнювати психолого-педагогічні, методичні знання в процесі їх використання для вирішення конкретних навчальних завдань; формувати і розвивати професійні навички і вміння; формувати і розвивати навички творчого педагогічного пошуку, виробляти дослідницький підхід до викладацької діяльності; ознайомлювати

з сучасними активними методиками викладання дисциплін фахового напрямку, вивчати передовий педагогічний досвід викладачів вищих навчальних закладів; засвоїти ключові положення сучасної педагогіки вищої школи; сформувати власну педагогічну позицію щодо процесу виховання студентської молоді; сформувати досвід самостійного і творчого аналізу та оцінки педагогічних явищ і ситуацій у практиці роботи ЗВО; набути вмінь теоретичного проектування та практичного конструювання навчально-виховного процесу, спрямованого на розвиток особистості студентів та їх творчу самореалізацію; працювати над набуттям педагогічного мислення, професійної самосвідомості; поглиблення і розширення теоретичних знань із психолого-педагогічних дисциплін та застосування їх у вирішенні конкретних педагогічних завдань під час практики; формування у студентів-магістрів психолого-педагогічних умінь викладання відповідних навчальних дисциплін у системі вищої школи; вироблення умінь організації основних форм навчання у вищій школі, застосування сучасних технологій і методик навчання; формування умінь професійного і педагогічного спілкування зі студентською аудиторією; виховання у магістрів досвіду викладацької роботи, морально-етичних якостей викладача, індивідуального творчого стилю педагогічної діяльності, потреби в самоосвіті.

«04» червня 2021 р.

(підпис практиканта)

ВІДОМІСТЬ-ХАРАКТЕРИСТИКА (з практичної підготовки)
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (Педагогіка вищої школи)
денної (заочної) форми навчання
(підкреслити)

Гончарова Кирила Вадимовича

прізвище, ініціали магістранта

факультету гуманітарної та економічної освіти, який(а) проходив(ла) виробничу асистентську та науково-дослідну практику на базі ДВНЗ «ДДПУ» з «26» квітня 2021 р. по «4» червня 2021 р.

Під час проходження практики була виконана наступна робота:

1. Підготовлено лекції: «Методика підготовки та проведення лекції»; «Семінарсько-практичні та лабораторні заняття як форми організації вивчення психології».

2. Підготовлено практичні заняття: «Активні методи навчання у викладанні психології»; «Методичні аспекти використання дискусійних методів навчання у викладанні психології».

3. Підготовлено кураторські години: «День пам'яті та скорботи»; «Україна – єдина країна».

4. Результати науково-дослідної роботи: підготовлено доповідь на науково-практичну конференцію ДВНЗ «ДДПУ» «Професійно-психологічна компетентність майбутнього практичного психолога: обґрунтування теоретичних концептів та методологічних підходів».

5. Загальна характеристика діяльності магістра-практиканта: під час) виробничої асистентської та науково-дослідної практики здобувач проявив себе відповідальним, самостійним, наполегливим, організованим та цілеспрямованим. Має міцні науково-теоретичні знання та гарні практико-методичні компетентності та духовно-моральні якості майбутнього викладача вищої школи. Продемонстрував гарний рівень сформованості м'яких соціальних навичок, виявив себе як комунікабельна та творча особистість. Користується повагою серед науково-педагогічних працівників університету та здобувачів вищої освіти.

1. Методист з психології 208
оцінка

2. Методист зі спеціальності 708
оцінка

Загальна оцінка за практику 908
оцінка

Декан факультету

[Signature] / Майорова
підпис прізвище, ініціали

[Signature] / Савченко С.А.
підпис прізвище, ініціали

[Signature] / Савченко С.А.
підпис прізвище, ініціали

[Signature] / Савченко С.А.
підпис прізвище, ініціали